Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (11057) | 1979 чылдың июль 12, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

БЕШ ЧЫЛДЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

«Прогресс» каттыжыышкынының коллективи күрүнениң Шынар демдээ-биле демдеглеттинген продукциязын бүдүрериниң беш чыл планын күүсеткен. Ол дээрге шынарны башкарарының комплекстиг системазын доктаамал сайзырангайжытканының түңнели-дир. Идик кылыкчылары садып алыкчыларның хереглелиниң канчаар өскерлип турарын хайгаарап, ону чылдың-на барымдаалап тургаш, продукцияның ассортиментизин барык-ла 80 хуу чаарткан.

Львов. (СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер

Чөвүлелинде

КАРТОФЕЛЬ, НОГАА БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Енисей», «Кара-Хаак» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг тускайжыттынган совхозтарның Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылдың март 14-те хүлээп алганы «1979 чылда картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир дугайында» доктаалын канчаар күүседип турарын Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көргеш, тускайжыттынган бо совхозтарның хөй нуруузу бо талазы-биле чамдык чогуур ажылдарны кылганын демдеглээн.

Тускайжыткан совхозтарда парник-чылыдылга черлерин 5520 дөрбелчин метрге алгыткан, ногаа өстүрер 7 (37 звенолуг), картофель өстүрер 10 (29 звенолуг) бригадаларны тургускаш, оларга техниканы быжыглаан. 2500 тонна ишкир 5 картофель шыгжамырларын, «Кара-Хаак», ССРЭ-ниң 50 чылы, С. К. Тока аттарлыг совхозтарда хүлээп алыышкын-дужаалда пунктуларын туткан, «Октябрь 30 чылы» совхозта пунктуну белеткеп турар. «Кара-Хаак», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар минералдыг чемиштиделгелерни багай эвес ажыглаан. Ногаа, картофель ажаарынга школаларның бүдүрүлге бригадаларын быжыглаан.

Моон-биле чергелештир үстүнде айыткан доктаалды күүседир талазы-биле тускайжыткан чамдык ажыл-агыйларда улуг четпестер барын Министрлер Чөвүлелиниң хуралы шынгыы демдеглээн.

«Кара-Хаак» совхозка парниктерниң чедишпезинден капуста олуртурунуң планы күүсеттинмээн. Рассадалар олуртурунуң хуусаазын уатткан, олуртунган ногааларның ажаалгазын чорутпаанындан бок үнүштер көвүдээн. Органиктиг чемиштиделгени эвээш ажыглаан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз парниктерни алгытпайн турар, совхоз директору үш чыл дургузунда практиктиг хемчег албаан. Картофель, ногаа өстүрер кадрлар белеткели кошкак. Хүлээп алыышкын-дужаалда пунктузу амга чедир туттунмаан. Ногаа культураларын тарылга ээлчештирилгезин барымдаалавайн олурткан, органиктиг болгаш минералдыг чемиштиделгелерни кончуг эвээш ажыглап турар. Огурец, морковь шөлдери бокталган, оларны ажаарын организаставаан. Капуста, помидор шөлдеринге гектарга оназаштыр эвээш дөстер олурткан.

«Енисей» совхоз картофель олуртур планын чүгле 82 хуу күүсеткен, үрезинни чогуур үезинде тыптынар хемчег алдынмаан. Минералдыг, органиктиг чемиштиделгелерни нормадан оранчок эвээшти төккен. Бүгү картофель шөлү бок үнүшке алыскан, эрте быжар картофель өстүрерин кошкак чорудуп турар. Картофель шыгжамыры арыглаттынмаан, дезинфекцилеттинмээн. Ажаалда техниказын белеткээринче кичээнгей четпес.

Бо айтырыгны чугаалажып турган үеде тарып олуртунган картофельдиң болгаш ногааларның амгы байдалы, оларның чайгы ажаалдазы болгаш олардан ап болур дүжүттүң хемчээли онза сагыш човаашкынның болгаш шынгыы чугаалажыышкынның болдурган. Үстүнде ажыл-агыйларда олуртунган картофельдиң, ногааларның шөлдеринде бок үнүш хөй өзүп үнгеш, ол культураларны дүй базар чоокшулаан. Ол хиреде совхозтарның удуртукчулары, специалистери оларны ажаадыр, химиктиг аргаларны ажыглаар, довураан кылыннадыр хемчеглерни кончуг шүшпең ийикпе, харын-даа чамдык шөлдерде чорутпайн турар. Одуруглар аразын сайзырадырынга техниканы эвээш ажыглап, ажылчын күжүнүң чедишпезинге сылдап алгаш, бо ажылче кижилерни хаара тутпайн турар. Херек кырында ол совхозтарда болгаш оларның чоогунда суурларда хостуг кижилер хөй. Хоорайлардан барган кижилерни, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларын бо ажылга багай ажыглап келген.

Тургустунуп келген шынгыы байдалды чугаалажып көргеш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы чоокку 3—5 хонуктар иштинде картофель болгаш ногаа шөлдериниң ажаалгазынче совхозтар ажылчыннарын, школачыларны, хоорайлар болгаш суурлар чурттакчыларын эвилелдеп кирери, бок үнүштер ажаалгазынга болгаш довурак кылыннадырынга техниканы калбаа-биле ажыглаары чугула деп санаан.

Совхозтар удуртукчуларының санаашкыннарындан алырга, картофельдиң болгаш ногааларның чамдык хевирлериниң ниити чыылдазының планы күүсеттинмейн барып болур хирелиин барымдаалааш, дүжүт бедидеринге бичии-даа неделде берип болгу дег бүгү хемчеглерни алырын ажыл-агыйларның удуртукчулары доп-дораан алыры чугула деп көрген. Моон-биле чергелештир чурттакчы чондан картофельди болгаш ногааларны садып алыр хемчеглерни амдан эгелеп алыры совхозтар удуртукчуларының, чер-чер Советтериниң күүскомнарының, садыг организацияларының чугула сорулгазы болур дээрзин Министрлер Чөвүлели санаан.

Ногаа болгаш картофель бүдүрүлгезинде үстүнде байдалдарны бүгү тала-биле ханы анализтиг чугаалажып көргеш, демдеглеттинген четпестер болгаш тургустунуп келген чамдык таарымча чок байдалдар болза тускайжыттынган совхозтарның удуртукчуларының бо талазы-биле харыысалга чок чоруунуң база Көдээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчуларының, районнарның көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң кошкак ажылының болгаш контролюнуң түңнели болган деп Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Картофельдиң, ногааларның дүжүдүн бедидер талазы-биле агротехниктиг болгаш организастыг хемчеглерниң системазын доктааттынган хуусаазында күүсетпээни, ол продуктуларны бүдүрериниң материал-техниктиг баазазын белеткээрин үскени дээш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Енисей», «Кара-Хаак» совхозтарының директорлары Т. Пичен-оол, Б. Морозов, В. Бутенко оларны шынгыы хемчег алган. Кызыл, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарының көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери А. Семеновка, К. Ялаковка, Л. Сиротага үстүнде доктаалдың күүселдезин кошкак контрольдааны, картофель, ногаа тарылгаларының чайгы ажаалдазын багай организастааны шынгыы айыткан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чугаалашкан айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалында картофель болгаш ногаа бүдүрерин көвүдедирин хандырар, оларның чайгы ажаалдазын экижидер, ажаап алыышкынын болгаш шыгжавырын шынарлыг чорудар хемчеглерни айтып турар.

Малга чем белеткели—шалыпчы ажыл-иш

САРААТТАР НЕМЕЖИП ТУРАР

Тандының Дуржулга станциязында келир кышка уткуштур малга чем белеткээр ажыл бо хүннерде чедиишкинниг чорup турарын ук ажыл-агыйның мал чеми белеткээр бригадазында хайынган иш херечилеп турар. Эртен эртеден эгелээш кежээ орайга чедир ында тракторлар сиген кестирип, чамдыызы ону удур-ла бөлдүрүп турар. Сосновка суурдан шоолуг ырак эвес черде бедип үнген хөпээннер, сарааттар бичежек шөлдү барык дола берген, оон саны шак келген тудум көвүдеп орар.

— Келир кышка уткуштур план ёзугаар малга 4300 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг бис. Ону бүрүн күүседир дээш станцияның механизаторлары шудургу ажылдап турарлар. Ынчалза-даа чоокта чаа чаъс чаггаш, механизаторларның ажылы биче уасктелген чүве, бо үш хүн харын аазы берди. Ону чөп ажыглаар, эрттирген үени эгидер дээш кызыдып тур бис—деп, Дуржулга станциязының кол агроному Ю. М. Злогыстев чугаалады.

Мал чемиин белеткели—чугула кампания. Бо ажылга чүгле сиген кезикчилери кол роль ойнавайн турар. Суггатчыларның ажылы база маңаа бедии-биле үнелеттинер. Станцияда хөй чыл дургузунда суггатчы болуп ажылдап келген ак сеткилдиг кижилер эвээш эвес. Оларның бирээзинге хоочун ажылчын Роман Павлович Храмцов хамааржыр.

Бүгү назынында чер ажылы кылып, оон-биле өңнүктежип келген кижи дээрзин Роман Павловичиниң кылган ажылының түңнели-даа, оон чугаазы-даа бадыткап турар. Тараа-даа, сиген-даа шөлүнче оон агыскан суу барык халас барбас, бедик дүжүттү бээр дээрзин кол агроном чугаалаарга:

— Черле суггарган шөл бүрүзү бодунуң дүжүдүн хире-шаа-биле бербес бе?—деп айтырдывыс. Ол айтырыгга Р. П. Храмцов боду мынчаар харыылады:

—Амгы үеде техника сайзырап, мелиораторлар ховуларже арыктарны, буталарны агыскан. Ынчангаш суггаттыг шөл бүрүзүнче суг чедип турар. Ынчалза-даа хүүрек туткан суггатчы кижиниң херээ — чамдык черже хөй суг барбазын, өскелери курзаг хевээр артпазын дээш ажылдаар боор чүве. Ынчан хамаарыышкан участогунда шөлдү беш салаазы-биле дөмей билир чорук негеттинер. Черни билир кижи арыктан суг кайыже доктаамал барып турарын, кайнаар четпейн баарын эндевес болгаш суггуну дескилей аксыр боор чүве. Чамдык суггатчылар бута унунуң суу дөмей-ле барып турар болгай дээш көрбес-даа, шөлүн-даа хайгааравас боор-дур, оон уламындан сиген, тараа дүжүдү хирелиг болур.

Роман Павловичиниң участогу улуг. Барык үш чүс ажыг гектар. Ында хөй чылдыг сиген-даа, меде-даа бар. Ажыл-агыйның малынга хөй чемни өстүрүп бээр дээш ол бүгү күжүн мөөңнеп келген. Бо чылын гектар бүрүзүнден дөртен ажыг центнер сигенни өстүрерин ол хүлээнген. Шынап-ла хоочун суггатчының сөзү ажыл-херээ-биле карышпаан. Оон участогундан сигенни механизаторлар чамдык черлерден оон хөйнү-даа кезип ап турар.

Дуржулга станциязының ишчилери сиген кезилдезинче эрткен айның төнчүзүнден эгелеп кирген. Бо үениң дургузунда барык беш чүс хире тонна сигенни кезип алган. Ону удур-ла сарааттап турар. Мал чемин белеткээр ажылда чээрби сес тракторлуг бригада ажылдап турар. Оон удуртукчузу Николай Степанович Чубин.

Бригаданың ийи звенозунуң аразында социалистиг чарыш калбарган. Оон түңнелин доктаамал үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар.

Чарыштың сөөлгү түңнелин ёзугаар Борис Павлушкинниң удурткан звенозу тиилекчи болган. Бо коллектив сезон эгезинден бээр барык үш чүс хире тонна сигенни кескен. Звенонуң механизаторларындан «Владимировец» деп тракторнуң башкарыкчылары Николай Тарасов биле Юрий Зуев олар хүн үлүүн ажыр күүседип, өске өөрүн доктаамал мурнап турарлар.

Бо бригаданың механизаторлары колдуунда аныяктар. Шупту комсомол назылыг бир үе оолдар. Оларның ажылдап турарының шалыпкыны кончуг. Ону көргеш, кол агроном-даа, бригадир Н. Чубин-даа бир үн-биле:

— Төлептиг салгал бисте өзүп орарының бир херечизи бо-ла болгай. Аныяк-даа, мергежилинге бердинген-даа оолдар чүве. Малга четчир санныг мал чемин белеткээр дээн сөзүнге олар ээ болурунга бүзүрээр бис.—дижип, чоргаарланыың чаңгыс үн-биле чугаааладылар.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: сиген сарааттаашкыны; мурнакчы механизаторлар комсомолчулар Н. Тарасов биле Ю. Зуев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Төрээн чуртка—эки шынарлыг дукту

ТӨП ПУНКТУДА

«Өөк» совхозтуң төп кыргылда пунктузунда ажыл бо хүннерде хайныышкынныг. Совхоз чиңге-нарын дуктуг хойлуг. Ынчангаш аңаа кыргылдаже июльдуң баштайгы хүннеринде эгелеп кирген. Ажыл эгелээнден бээр эрткен чеди хонук дургузунда 14 кодан хойну кыргаан. Хүнүнүң-не ийи кодан хойну кыргып үндүрүп турары, ажылдың шалыпкынын херечилеп турар. Бүгү хойнуң кыргылдазын июль 20-де доозар сорулга салдынган. Ону чедип алыр дээш, ам кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарыш калбарган.

Кыргыкчыларның чарыжының беш хонук түңнелин ажылчын комитеди үндүргеш, мурнакчыларны шаңнап, мактаан. Дүрген кыргыырының мастери Монгуш Алдын-оол 117 хойну кыргып, 240 кг дукту дужаагаш, мурнакчы болган. Совхоз кыргыттынган хойлардан 20 тонна ажыг дукту алган.

В. МААЖЫК.

Бии-Хем район.

ОРТУ ЭРТКЕН

«Барлык» совхозтуң Ак-сы-Барлык салбыры чеди муң ажыг хойну кыргыыр. Кыргылда пунктузунда электрилиг 42 хачыны тургускан. Олар уазүктел чок ажылдап турар. Оон аңгыда хол хачызы-биле 25 кижи база кыргып турар. Ында бүгү-ле күштүг хөй кыргылдазын шынарлыг болгаш дүрген доозарынче, дуктуң чидириин болдурбазынче угландырган.

Салбырга кыргылдаже июль 1-де эгелеп кирген. Бо чугула ажылды багай эвес организастаан. Оон түңнелинде эрткен хүннерде 4500 хире хойну кыргып үндүрген, азы ажыл орту эртип турар. Кыргаан хойлардан 8540 кг дукту алган. Хой бүрүзүнден 2 кг хире дук алдынып турар.

А. Хомушку, Х. Өшкү-Саар, Х. Шоюнмаа олар электрилиг хачы-биле, С. Чылбак, О. Бараш, П. Бодаган олар хол хачызы-биле хүн нормазын 110—120 хуу күүседип турар.

Кыргыкчыларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Оларның ортузунда чарышты организастаан болгаш түңнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Бо салбырга кыргылда чоокку хүннерде доостур. Чугула кампанияны дүрген болгаш шынарлыг доозар дээш, кыргыкчылар шалыпкын ажылдап турар.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

АГИТКОЛЛЕКТИВТЕРГЕ ДУЗА

Агитколлективтер удуртукчуларының республика семинары Политиктиг чырыдыышкын бажыңында июль 10-да эгелээн.

Үш хүн дургузунда үргүлчүлээр бо семинарның киржикчилери дыка хөй ажыктыг чүүлдерни билип алырлар.

Семинарның баштайгы хүнүнде агитколлективтер удуртукчулары «СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» (илеткелчи СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай), «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр политиктиг агитацияның сорулгалары болгаш амгы үеде оон ролюн улам күштелдирериниң дугайында» (илеткелчи СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Т. Ч. Салчак), «Агитаторларның ажылынга психологияның болгаш педагогиканың элементилери» (илеткелчи СЭКП обкомунуң школалар болгаш эртем килдизиниң инструктору С. С. Артына), «Күш-ажылчы коллективтерге социалистиг чарышты организастаары» (илеткелчи профоблчөвүлелдиң профэвилелдер курстарының эргелекчизи Е. Е. Калабина), «Бирги чартык чылда көдээ ажыл-агыйның түңнелдери» (илеткелчи СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. С. Сонам) болгаш делегей байдалының дугайында лекцияларны дыңнааннар.

Арткан хүннерде «Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективалары», «Агитаторларны шилип, белеткээр болгаш оларның ажыл-чорудулгазынга хыналда дугайында», «Олимпиада-80», «Бүдүрүлгениң болгаш транспорттуң бирги чартык чылда түңнелдери» болгаш оон-даа өске лекцияларны эштер А. Д. Беган, Б. С. Чымба, А. С. Нурает, Д. С. Монгуш, И. А. Остапец олар номчааннар. Ол ышкаш делегей байдалының дугайында кинофильмнерни семинарның киржикчилери көөрлер.

Ук семинарның ажылы түңнел кичээл-биле бөгүн доостур.

БИСТИҢ КОРР.

ДӨРТКҮ СЛЁТ

Школаларда лесничестволарның кежигүннериниң болгаш бойдустуң аныяк өңнүктериниң чаңчыл апар чыдар дөрткү слёт-конкурузу дүүн Кызылда эгелээн. Аңаа республиканың школаларының хөй кезии киржип, боттарының эки белеткелдиг бичии телээлерин чоруткулаан.

Республиканың школаларында 26 лесничестволар ажылдап турар, оларда бойдустуң бичии өңнүктери барык 1400 кижи хаара туттунган. Тургустунганындан бээр Тандының ортумак школазында лесничествонуң, Улуг-Хемниң, Каа-Хемниң, Тожунуң, Барыын-Хемчиктиң школаларында лесничестволарның ажылы эки бооп келгенин слётка демдеглээн.

Слёт-конкурс ийи хүн үргүлчүлээр. Оон тиилекчилери Волгоградка июль 20-де болур Бүгү-россия слёдунга киржир эргени алыр.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

1979 чылдың ийиги кварталында Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың аразында социалистиг чарыштың түңнелдери

	Тыва АССР	Хакас автономнуг область
	Планны күүсеткени (хуу-биле)	планны күүсеткени (хуу-биле)
Үлетпүр		
Продукция сайгарылгазы	103	101
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	102	102
Тудуг		
Бүгү хевириниң капитал салыышкыны	71	95
Кереэлиг ажылдарның хемчээли	76	95
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	99,1	95
Ажыглалга киирген чуртталга шөлү	74	66
Транспорт		
Ниити ажыглалдың транспорту-биле сөөртүлге—тн-км	97	95
Ачы-дуза чедирилгези		
Чонга ачы-дуза чедирери	99,7	102
Оон иштинде көдээге	97	103
Садыг		
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	100,6	99,1
Күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын сатканы (пландан ажыр даалганы ёзугаар)		
Мал болгаш куш	109	100,5
Сүт	102	98
Чуурга	133	115
Дук	162	177
Мал ажылының продуктулуу		
Бир инектен-не ортумак саалда (кг)	828	1034
Бир дагаадан чуурга (шөөк)	77	114

ДАШТЫКЫДА

Допчу медээлер

БЕРЛИН

«41 чылдың Москвазы: бүгү делегейниң тыныжы». Бо кежээ экранда «Шиитпирлиг фронт». «Ада-чурттуң Улуг дайыны» деп 20 сериалыг киноэпопеяны ында «Шиитпирлиг фронт» деп ат-биле телевидениеге көргүзүп эгелээн.

Дыка хөй солуннар болгаш журналдар ол дугайында чүүлдеринге совет улустуң фашизмге удур аң-не маадырлыы-биле демиселиниң дугайында фильмниң документалдыг материалдары ылап шын кылдыр көргүскенин демдеглеп турар.

ХАНОЙ

Вьетнамның Кокпан общиназынга кыдат шериглериниң боо-чепсектиг күштүг өңчүк-чоңгаазынге шиитпирлиг удурланыышкынның нотазын КУР-нуң ДХМ-че ВСР-ниң даштыкы херектер министерствозу чоруткан.

Июль 8-те кыдат шериглер ол районну миномёттар-биле үзүк-соксаал чокка боолааш, кежээзинде бир батальон шериг ВСР-ниң девискээринче дөрт километр ханылап кирген. Олар чурттакчы чонну өлүрүп, бажыңнарны өрттедип, тарылга шөлүн узуткап турганнар. Ынчалза-даа вьетнам тала оларны кызыгаар ындынче дезеринче албадап, удур согуушкунну кылган.

ЛИССАБОН

ИТТ дээр америк корпорацияның бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының профэвилелдери Мот-Пинтунуң дүшкен чазааның ол компанияның баштаар чери-биле чажыт дугуржулгаларының ёзулуг утказын чоңга чарлаарын чаартылгалар» дээр. чүүлге сылдаглап алгаш, ажылчы чоннарны массалыы-биле ажылдан үндүрүп турар. Олар ындыг үүлгедиишкинни Португалияның эрге-чагыргаларының дорт деткимчези-биле кылып турар.

МАПУТУ

негээн.

Ол корпорацияның ээлери аң-не хөй ажык-кончааны алыр дээш, «капиталистиг Преторияның сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргалары ооң политиказынга удур парлалга органнарын истеп-сүрүп турар.

Мурнуу-Африка Республиканың студентилериниң Национал эвилелиниң солунун солун-сеткүүл талазы-биле контрольдуң баштаар чери хоругдаан. Ол солун чуртта сөөк-язы ылгаар, кара кештиглерни куду көөр корум-чурумну шүгүмчүлээн чүүлдерни бижип турган.

НЬЮ-ЙОРК

АКШ-тың энергетика министерствозунуң удуртукчуларының аразында дүвүрээшкин эгелээн.

Энергетика министриниң бирги оралакчызы Джон О"лири АКШ-тың губернаторларының национал ассоциациязының Луисвиллде (Кентукки штат) боол турар 71-ги конференциязынга чүве чугаалааш, Вашингтондан үнүптериниң мурнунда ажылдан дүжүрерин дилээнин дыңнаткан. Ону болгаш өскелерни-даа чуртта амгы үеде «одаар чүүл талазы-биле ядарал» дээш хөй американнар буруудадып турар.

ПНОМПЕНЬ

Кампучияның Улусчу-Революстуг Чөвүлелиниң чугула шиитпири.

Кампучияның Улусчу-Революстуг Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар Кампучияның Кызыл Крест ниитилелиниң ажыл-чорудулгазын эгелээниниң дугайында ында чарлаан. Ол организацияны Пол Пот-Иенг Сариниң эрге-чагыргалары 1975 чылда тарады сывырганы билдингир. Ол ниитилелди КУРЧ-ниң кежигүнү, улустуң кадык камгалалының министри доктор Ну Бенг удуртуп турар.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

АЖЫЛ ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Советтер амыдыралы

Тыва АССР-ниң Конституциязының болгаш Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң негелделеринге дүүштүр Тес-Хем районнуң улус депутаттарының Советтериниң, оларның күүскомнарының доктаамал комиссияларының болгаш депутаттарының ажыл-чорудулгазы элээн идепкейжээн болгаш районнуң амыдыралының янзы-бүрү адырларынга оларның салдары бедээн, ажылының стили болгаш методу сайзыраңгайжып, массалар-биле харылзааларын калбарып турар.

Чер-чер Советтериниң болгаш оларның депутаттарының организас-массалыг ажылында кол черни сессияларга белеткелдер болгаш оларны эрттирери ээлеп турар. Районнуң Советтериниң сессиялары хоойлуларда көрдүнген хуусааларында эртип турар. Районнуң чер-чер Советтери 1978—79 чылдарда ниитизи-биле 49 сессияларны эрттиргилээн, оларга күрүне, ажыл-агый болгаш социал тургузуушкун ужур-дузалыг 70 ажыг айтырыгларны чугаалажып көрген болгаш чогуур хемчеглерни, шиитпирлерни ажылдап кылгаш, хүлээп алгылаан.

Советтерниң сессияларынга күүскомнарның, килдистерниң, эргелелдерниң болгаш доктаамал комиссияларның, депутаттарның ажылын организастаар талазы-биле айтырыгларны база чугаалажып турган. Ол ышкаш сессияларга хамаатыларның чагаа, билдириишкиннерин көөрүнүң, депутаттарның саналдарын болгаш шүүмчүлелдерин сайгарып көөрүнүң айтырыгларынче кичээңгейни салып келген. Бо бүгү болза улус депутаттарының Советтериниң боттарының девискээрлеринге ажыл-агый болгаш культура амыдырал айтырыгларын удуртурунга ролюн улам бедиткен.

Сессияларга чугаалажып көрүп турар айтырыгларны белеткээринге болгаш оларны сайгарарынга улус депутаттарының киржилгези мурнундаазындан дыка идепкейжээн. Чижээ, 1978—79 чылдарда болгулаан сессияларга 150 ажыг депутаттар, азы бүгү депутаттарның 72 хире хуузу санал берген. Кызыл-Чыраа, О. Шынаа кодээ Советтерниң депутаттарының сессияларга киржилгези көскүзү-биле экижээн. Депутаттар хоойлуларның тыпсып турары негелде салыр эргелерин сессияларга хөй ажыглап турар. Эрткен чылда болгулаан сессияларга депутаттар 55 негелделерни күүскомнарга, оларның органнарынга, бүдүрүлгелер, албан организациялар удуртукчуларынга салган, ол болза 1977 чылдаазындан ийи катап хөй болган.

Конституцияның болгаш Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлунуң негелделерин удуртулга болдурбушаан, районнуң чер-чер Советтери соңгукчулар чагыгларының күүселдезинче чогуур сагыш салып, оларны боттандырар талазы-биле ажылдарны чоруткан. Тус черниң планнарын болгаш бюджедин ажылдап кылырда, соңгукчуларның киирген чагыгларын Советтер барымдаалап турар. Чагыглар күүселдезин организастаарынга депутаттарның киржилгези эки. Бо ажылды экижидеринге «Белорус ССР-ниң Советтериниң соңгукчулар чагыглары-биле ажылының практиказының дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалын күүседири-биле районга алдынган хемчеглер идиглиг болган. Моон түңнелинде районнуң Советтериниң эрткен чылдада хүлээп алганы 115 чагыгларындан 92 күүсеттинген, арткаңнары күүселдеде. Соңгукчулар чагыгларын күүсеткениңден О. Шынаа, Хөл-Өөжү, Берт-Даг суурларда хөй чүүлдер кылдынган, чамдык хойжу кодааннарда электри киирттинген, теле-радио реле шугуму, чуртталга бажыңнары туттунган, хөй суурларның чаагайжыдылгазы экижээн, транспорттуң, харылзааның ажылы экижээн.

Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазының экижиринге болгаш ажыктыын бедидеринге оларның доктаамал комиссияларының ролю улгадып турар. Бо районда шупту 45 доктаамал комиссиялар бар, оларның ажылында 159 депутаттар, 87 активтер киржип турар. Советтерниң сессияларынга 30 доктаамал комиссиялар ажыл-агыйның болгаш социал-культураның янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле илеткелдерни болгаш эдеринчи илеткелдерни кылган. Оон аңгыда доктаамал комиссиялар сессияларга болгаш күүскомнар хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге база эки киржип турар.

Районда улус депутаттарының ажыл-агыйга болгаш хөй-нитти амыдыралынга, депутат ажыл-чорудулгазынга идепкейи бедээн. Район болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары депутаттарның өөредилгезин организастап турар. «Депутат хүнү» болгаш өөредилгениң өске-даа хевирлеринге 180 депутат өөренип турган. О. Шынаа кодээ Советтиң баазазынга эрттирген семинар күүскомнар даргаларынга болгаш секретарьларынга дыка өөредиглиг болган.

Республиканың Конституциязының болгаш Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлунуң чогуур чүүлдеринге дүүштүр депутаттар соңгукчуларынга болгаш коллективтеринге отчёттарын берип, Советтерниң ажылының дугайын чугаалап берип турар. 1978 чылда 180 депутат ийиден хөй катап отчёдун кылган. Бо талазы-биле 412 хуралдар болган, оларга 4132 кижи олурушкан. Районнуң Советтериниң депутаттары хүлээнген ажылынга үлегер-чижээн көргүзүп турар. 210 депутаттың 129-у материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде ажылдап турар. Район Совединиң хөй депутаттары беш чылдың үш чылдарының планын ажыр күүсеткен, кодээ Советтерниң 46 депутаттары эрткен чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Оларның аразындан район Совединиң депутады И. Данзурун сөөлгү үш чылдарда төрүүр чүс хойга онааштыр 105-тен 110 чедир, О. Шынаа кодээ Советтиң депутады В. Аракчаа 100—105 хураганны алган. Ол ышкаш эки түңнелдерни Хараал-Тей СБФ-де депутаттар бөлүүнүң удуртукчузу Ч. Баткар, район Совединиң депутаттары У. Ажы, Б. Шойдар, Ф. Лаңаа, кодээ Советтер депутаттары. С. Аралдүү, О. Баткар, Л. Дарган болгаш өскелер-даа чедип алган.

Районнуң улус депутаттарының Советтериниң организас-массалыг ажылының болгаш депутаттарның ажыл-чорудулгазының улам экижип турары планныг даалгаларны күүседиринге эки салдарын чедирип турар. Бергелер турза-даа, район күрүнеге сүт болгаш дүк садарының планнарын үш чылда күүседип келген. Тес-Хем районну беш чылдың үш чылдарының планныг даалгаларын 101,1 хуу күүсеткен. Үш чылдар дургузунда 3820 дөрбелчин метр чуртталга шөлү, 320 олуттарлыг ийи школа, Самагалдайда 100 оруннуг ясли-сад, Шуурмакта 60 оруннуг ясли, Берт-Дагда Культура бажыңы туттунган.

Үстүнде демдеглеттинген эки чүүлдер-биле чергелештир Тес-Хем район болгаш кодээ Советтерниң организас-массалыг болгаш депутаттар-биле ажылында четпестер бар болгаш бо талазы-биле Тыва АССР-ниң Конституциязының, Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлунуң чамдык негелделери күүсеттинмейн турар.

Советтерниң сессияларынга болгаш күүскомнар хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны, оларга хүлээп алыр шиитпирлерни болгаш хемчеглерни бүгү тала-биле хынамчалыг белеткээри, үндезилиг болгаш тодаргай болдурары негеттинип турар. Оон дараазында хүлээп алдынган шиитпирлерниң болгаш хемчеглерниң күүселдезин дораан организастаары база доктаамал контрольдаары чугула. Бо талазы-биле четпестерниң уржуундан чамдык шиитпирлер болгаш хемчеглер күүселде чок артар чоруктар ам-даа бар.

Депутаттарның ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп башкарар талазы-биле район болгаш кодээ Советтер күүскомнары депутаттар бөлүктериниң, постуларының ажылын идепкейжидер болза эки. Ол ышкаш күүскомнарның, доктаамал комиссияларның, депутаттарның ажылчы чон ортузунга, соңгулда округтарынга идей-кижизидилгелиг ажылын СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалынга база ол доктаалга хамаарыштыр Советтерниң сорулгаларының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалынга дүүштүр организастаар хемчеглерни алыры чугула.

К. ДАНЗЫН-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң инструкторy.

Профэвилелдер активчилериниң сагыш салыышкыны

ДЫШТАНЫР ХҮН МАРШРУТТАРЫ-БИЛЕ

Чай—дыштанылганың изиг түлүк үези. Бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш тудугларның профэвилелдер комитеттери ажылчы чоннарның чайгы дыштанылгазын организастаар талазы-биле тускай штабтары болу бергилээн.

БАЛЫКТАВЫШААН

Москва чоогунда хөлдер-ле эндерик. Чайгы баштайгы дыштаныр хүнде областың ол чоок-кавы хөлдеринге беш муң ажыг балыкчылар дыштанган деп, «Рыболовы-спортсмены» ниитилелдиң Москва хоорайның спорт килдизинге СЭТА-ның корреспондентизи К. Щегловка дыңнаткан.

Оларның эргезинде—Москва чоогунуң, а ол ышкаш Калинин база Рязань областарының каас-чараш чурумалдыг черлеринде стационарлыг чээрби баазалар бар. Бүдүрүлгелерниң профэвилел организацияларының дузазы-биле база бүрүзүнде гостиница, хеме станциязын туткан.

Ниитилелдиң кежигүннери—дөртен муң ажыг москвачылар чүгле балыктаарынга хандыкшылдыг эвес, а бойдусту камгалаарынга, балык-байлаңны элбедир өстүреринге идепкейлиг киржип турар. Ниитилелдиң чанында үүргене инкубация пунктуларын туткулаан.

«ХАДЫҢНАРЛЫГ БОРБАК АРЫГ»

Свердловскиниң Калинин аттыг машина тудуушкун заводунуң ишчилеринге «Завод— Хадыңнарлыг борбак арыг» деп автобус маршрут ажыттынган. Балтым хөлдүң кыдыында чурумалдыг черге бүдүрүлгениң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының хөй кезии кээп, боттарының дыштаныр хүннерин эрттирип турарлар.

Ак-ак хадыңнарның аразында үжен бажыңчыгаштар бар, ооң өрээлдериниң бирээзинге-ле үш-дөрт кежигүннерлиг өг-бүле чурттаар кылдыр туткан. Клуб, буфет болгаш шашлык быжырар чер база бар. Путёвканың өртээ—хонукта 50 көпеек.

«АЧАМ, АВАМ БОЛГАШ МЕН»

«Ачам, авам болгаш мен» деп туристерниң республика слёдунга түлүгжү М. Гусейновтуң өг-бүлези муң-муң бакужулар-биле кады дыштаныр хүннерде өг-бүлениң спортчу ат-алдарын камгалаар дээш чаңгыс удаа эвес киржир.

Далай кыдыының чурумалдыг бир черинге анаа эвес маргылдааларның тугу хөлбеңнедир көдүртү берген. Чадыр тудары, одаг кыпсыры, «качыгдаан кижиге» дуза чедирери, альпинисчи быжыг доң баглаары дээш бо бүгүнү Гусейновтарның өг-бүле кежигүннери дегерези кончуг эки билирлер. Ол бүгү чүүлдер талазы-биле маргылдааларга олар эрткен чылын чемпионнар болганнар. Бо чылын оларның удурланыкчылары шыырак улус. олар дээрге бо-дур: ажылчын А. Джафаровтуң, эмчи В. Красильниковтуң, башкылар Колгополовтарның болгаш өскелерниң-даа өг-бүлелери.

Бо чылын Азербайджанга дыштанылга баазазының четкилери ийи катап өскен деп, СЭТА-ның корреспондентизи Э. Джафарова дамчыткан. Аңаа ада-иелер уруглары-биле дыштаныр. Апшерон чартык ортулукта «Кызыл гум» болгаш «Бакинец» пансионатта тускайжыттынган салбырлар баштайгы дыштаныкчыларны хүлээп алган.

БҮДҮН КОЛЛЕКТИВИ-БИЛЕ

Каунастың кылымал волокно заводунуң септелге-механиктиг цехиниң ажыл-ишчилери бүдүн коллективи-биле Неман хемнең аян-чорук кылып чорупкан. Баштайгы аян-чорук кылыр эргени салдап чоруур профилакторийни тургузар талазы-биле эгелекчилер болган септекчилерге берген.

Цехтиң профэвилел активчилериниң саналы-биле ук бүдүрүлге неман хемчилерден үндүр бижипкен судно садып алган. Заводтуң инженерлери болгаш чурукчулары ону эде тургузарының төлевилелин ажылдап кылганнар, а ажылчыннар ажылдап хостуг үезинде шимчедикчизин септеп, салонун, каютазын, кафезин дерээннер. Завком дыштанылганың салдаар бажыңын спортчу болгаш туристиг дериг-херекселдер-биле хандырган.

Дыштанылга баазазын калбартпышаан, ол бүдүрүлге өг-бүле пансионадын туткан болгаш пионер лагерииниң тудуун чорудуп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизи Г. Лабанускас демдеглеп бижээн. Коллективтиң кежигүн бүрүзү бо чылын-на профэвилел путёвкалары-биле бодунуң шөлээзин азы дыштаныр хүннерин заводтуң «Кадыкшылга цегинге» эрттирип болур.

ЧАА ТЕХНИКА

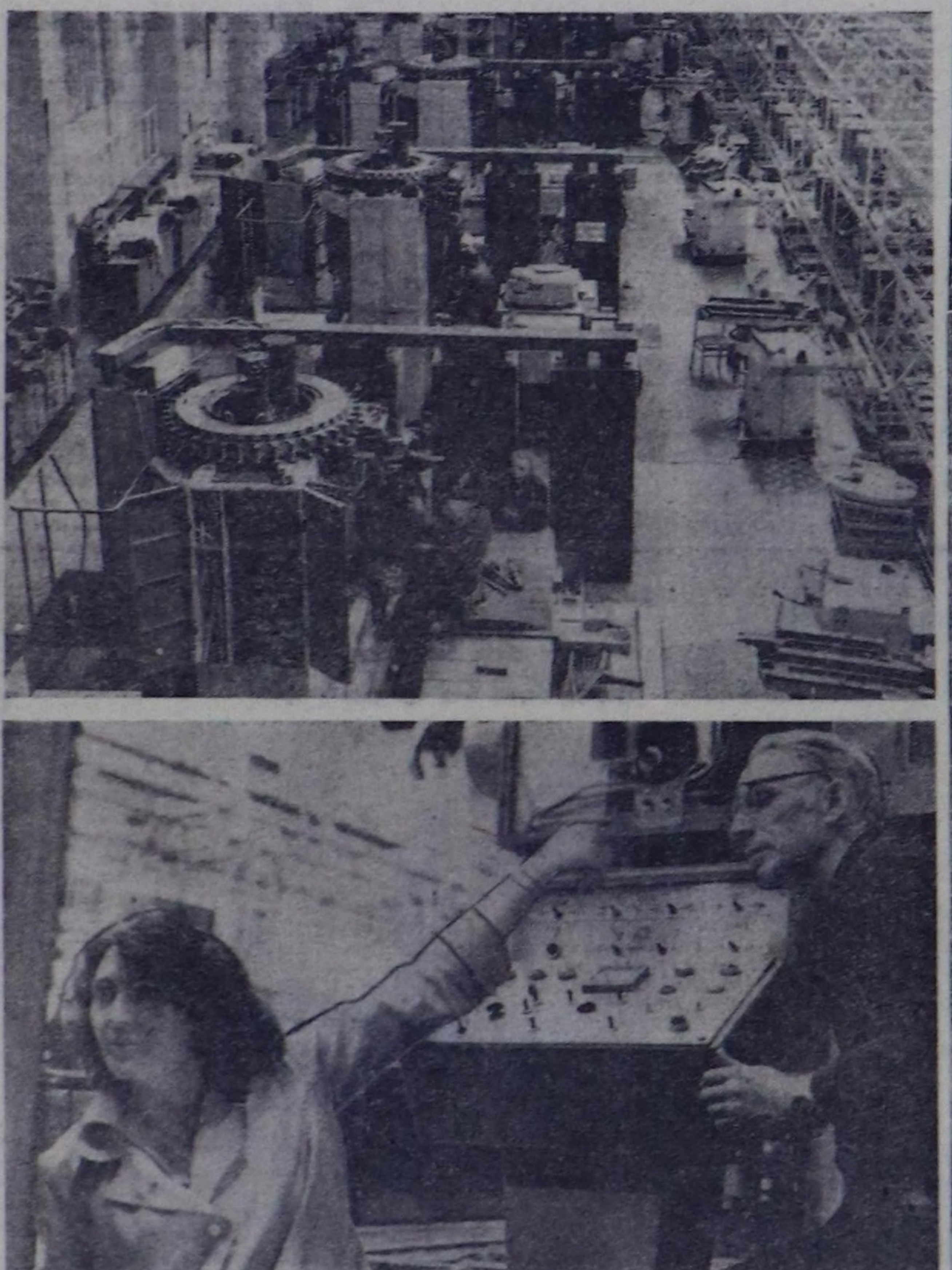

МОСКВА. Металл чонар станоктарының шенелделиг эртем-шинчилел институдунда «Станкоконструкция» дуржулга заводу-биле кады институттардан болгаш СКБ-ден специалистерни кииришти рип тургаш, АСК-10-ну автоматтыг бүдүрерин эгелээн.

АСК-10 болза чаңгыс транспорт системазы-биле болгаш ЭСМ-ниң баазазынга башкарылгага каттышкан, программалаттынган башкарылгалыг хөй операция кылыр станок болур.

Ооң баштайгызын Вильнюстуң «Жальгирис» дээр станок кылыр заводунче чорудар. АСК-10 станокту нептереткениниң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3—4 катап бедиир, бедик мергежилдиг 40 ажылчынны хостаар, болбаазырадып кылырының бот-үнези бүдүн чартык катап чиигээр, продукцияның шынары дүргени-биле бедиир, күш-ажылды организастаары болгаш культуразы үндезини-биле өскерлир. Ол чорук онза чугула.

Ук станокту нептереткениңден экономиктиг ажык 550 муң рубль болур.

ЧУРУКТАРДА: нарын кезектерни автоматтыг бүдүрериниң цегинде; эртем ажылдакчызы А. А. Грунская болгаш кол конструктор С. А. Саванов башкарылга черин таарыштырып тургузуп турар үеде.

А. ПУШКАРЕВТУҢ болгаш В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

Лекция пропагандазы

ҮНЕЛЕЛДИ БЕРИП ТУРА...

Партия Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалында масса-политиктиг ажылдың база бир чугула кезээ болур лекция пропагандазының дээштиин бедидеринче кичээңгейни угландырарын айыткан.

«Билиг» ниитилелиниң Ак-Довурак организациязы өске хөй-нитти организацияларының деткимчезинге даянмышаан, партияның айтыышкынын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчеглерни ап эгелээн. Амгы үеде «Билиг» ниитилелиниң ол организациязында 320 лектор хаара туттунган. Оларның хөй кезии башкылар, эмчилер, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш бүдүрүлгениң удуртукчулары. Лекторларның нитти саны өзүп, бо чылын он чыл чедир ажылдап турар лекторларның саны 65 хуу четкен. Оларның хөй кезии дээди болгаш дооспаан дээди азы тускай ортумак эртемниг болуп турар.

Лекция пропагандазын адырлар аайы-биле чорударынга таарымчалыг болзун дээш медицина, ниитилел-политиктиг, хоойлу-дүрүм дугайында болгаш оон-даа өске секцияларны тургускан. Бо секцияларның удуртулгазы-биле хоорайның школаларында, район эмнелгезинде, Культура бажыңнарында библиотекаларда лекторийлер каш чыл улаштыр доктаамал ажылдап келген.

Бо эрткен чартык чылдың дургузунда хоорайның лекторлар бөлүү баш бурунгаар тургускан план ёзугаар партия Төп Комитединиң чугула документилеринге хамаарыштыр янзы-бүрү темаларга 750 лекцияны номчаан.

Лекция пропагандазы арыглал фабриказының, энергоцехтиң, транспорт цегиниң, профтехучилищениң, № 3 орук-тудуг эргелелиниң, АТБ-ниң эге организацияларында эки тургустунган. Бо дээрге «Билиг» ниитилелиниң ук коллективтерде эге организацияларының даргаларының, партия эге организацияларының секретарьларының кызымак ажылының түңнели-дир.

Лекция пропагандазы хоорайда багай эвес тургустунган-даа болза, чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары бо ажылдың кижизидикчи ролюн ам-даа чедир билбейн турар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинден (начальниги Е. Пацук, партия эге организациязының секретары Б. Кучеренко) бо чылдың ийиги кварталында ажылчыннар ортузунга кандыг-бир темага лекция, беседа болган деп чаңгыс-даа дыңнадыг киирбээн. Ол ышкаш № 11 автобаазада, КПП-де, № 208 орук-ажыглаар участогунда база «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинден бичии-даа дээредевес. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудалар болбаазырадыр цегиниң начальниги В. Воронков, бедик сорттуг рудалар болбаазырадыр цехтиң начальниги С. Гайдуллин, руда артынчылары сайгарар цехтиң начальниги В. Давыдов ышкаш чамдык удуртукчулар, «Бистиң херээвис чүгле план күүседири, а хөй-нитти ажылын өске организациялар харыылаар ужурлуг» дээр хөөннүг болуп турары канчап-даа таарышпас.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалында мынча дээн: «Удуртукчуларның болгаш ажыл-агыйжы кадрларның ажылынга үнелелди берип тура, чүгле бүдүрүлге планының күүселдезин барымдаалавайн, а коллективте сагылга-чурумнуң, мораль-политиктиг климаттың, ажылдың болгаш нитти амыдырал-чуртталганың байдалын база өөренип көөрү чугула».

Коллективтер аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп тура, бо айтыышкынны моон соңгаар удуртулга болдурар ужурлуг. Лекторларның билиг-мергежилин хынап, шылгаар дугайында Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң доктаалы эрткен чылдың төнчүзүнде-ле үнген. Ындыг турбуже, бо ажыл бистиң хоорайда ам-даа шуудаваан. Лекторларның шылгалдазы амдыызында чүгле амыдырал-коммунал эргелелинде арыглал фабриказында чаа эгелээн. Ынчангаш «Билиг» ниитилелиниң хоорай организациязының бо хүннерде чугула сорулгазы—лекторларның шылгалдазын кыска хуусаада эки шынарлыг доозары болгаш СЭКП ТК-ның үстүнде адааныс доктаалын удуртулга болдуруп ажылдаары болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Шынар — ажылдың көрүнчүр

КӨРҮЛДЕДЕ— СҮТ ЗАВОДУ

Кызылдың сүт заводунуң коллективиниң бүдүрген продукциязының шынарын хынаары-биле көрүлдени июльдуң эгезинде хоорайның № 50 магазининге эрттирген.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чорууң чедип алыры болгаш бүдүрүп үндүрүп турары продукциязының шынарын бедидери —оңгу беш чылдың кол негелдезиниң бирээзи. Ынчангаш ол талазы-биле ажылче республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде кол кичээңгейни угландырып турарындан чамдык чедиишкиннер чедип алдынган.

Үлетпүр бүдүрүлгелерниң бүдүрген продукциязының шынарын Тываның стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле курхайгаарал лабораториязының ажылдакчыларының киржилгези-биле доктаамал хынап, көрүлделерни эрттирип турар. Ооң түңнелинде садып алыкчыларның саналдарын, күзелдерин ол коллективтерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары өөренип көрүп, амыдыралга боттандырып турар. Ындыг көрүлдеге Кызыл хоорайның сүт заводунуң коллективи база багай эвес белеткенген.

Хоорайның сүт заводу—республиканың мурнакчы ажылдыг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол коллектив бирги чартык чылда продукция сайгарарының планын 103,6 хуу, нитти продукция бүдүрериниң — 103,5 хуу күүсеткен. Мурнакчы ажылдыг бүдүрүлге болганда, ооң бүдүрүп үндүрүп турары продукциязының шынары база бедик болур ужурлуг дээрзинге ол делгелге-көрүлдеге келген садып алыкчылар бүзүреп турганнар.

Хоорайның № 50 магазининге эрттирген көрүлдеге хөй-ле кижи келген. Заводтуң бүдүрүп турары сүт продуктуларын мында делгээн. Садып алыкчылар сливкаларның, кефирниң, сүттүң, сметананың болгаш өске-даа продукцияның шынарынга үнелелди берип, ол дугайында өөрүшкүнүң, мактаалдың сөстерин тускай журналга бижээннер.

Творогтан кылган быштактар садып алыкчыларга аажок таарышкан. Ынчалза-даа ону хоорайның сүт заводу чоңга четчир кылдыр бүдүрбейн турарын, ол амданныг продукцияны хөйнү кылырын сүт заводунуң коллективинден садып алыкчылар негээн.

Чайның изиг хүннеринде ижер соок суксуннарны, мороженое кылыгларын хөйү-биле бүдүрерин база негеттинип турар дээрзин садып алыкчылар чугаалаан.

Кызыл хоорайның сүт заводунуң, курхайгаарал лабораториязының, садыг ажылдакчыларының төлээлеринден тургустунган көрүлде комиссиязының хуралынга заводтуң көрүлде комиссиязының продукцияның шынарын бедидер талазы-биле кылып чоруткан ажылдарының дугайында отчёдун дыңнаан.

Сүт продуктуларының шынарын улам экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны завод кылган. Саваларга кудуп садар сметананы ажылдап кылырының технологтуг чорудулгазын өскерткен, хаптаан продукцияны ажылдап кылырының чаа шугумун ажыглалда киирген, шакта 10 муң литр сүттү арыглаар чаа аппаратты тургускан, үстүү шынарның бирги категориязынга аттестаттаан. Чоокку хүннерде садыгларга фрукт холумактыг, сүттен кылган ижер чүүлдү садар апаар.

Р. ГАЛИНА,

курхайгаарал лабораториязында техниктиг информация бюрозунуң кидизинде улуг инженер.

МУРНАКЧЫ АЖЫЛДЫГ

Оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, Тураның ыяш ажыл-агыйының коллективи кызымак ажылдап, республиканың мурнакчы ажылдыг үлетпүр бүдүрүлгелериниң одуруунда чоруп турар.

— Планның онаалдаларының күүселдезин чедип алыр дээш коллективтиң ажыл-ишчилериниң ортузунда чарыш калбарган. Чарыштың ачызында эки түңнелдерни чедип ап, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келдивис — деп, коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында ыяш ажыл-агыйының директору Иван Николаевич Семенов чугаалады.

1978 чылда үлетпүр продукциязын бүдүрүп турганынга деңнээрге, бо чылын коллективтиң планы 60 хуу улгаткан. Ынчаардагы эрги цехти эде кылып, чаа дериг-херекселдерни мында салган. Ам мында 2 пилорама ажылдап турар. Эрткен чылын бо коллектив 310 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган, а бо чылдың бирги чартыында ол көргүзүг 457 муң рубль болган. 1978 чылда 292 муң рубльдиң нитти продукциязын бүдүрген болза, бо чылдың бирги чартыында ол сан 152 муң рубльге көвүдээн.

Бирги чартык чылда алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Тураның ыяш ажыл-агыйжылары кызымак ажылдааның түңнелинде, продукция сайгарарының-даа, ону бүдүрериниң-даа планныг онаалдаларын олар ажыр күүсеткен болгаш пландан ажыр 3 муң рубльдиң продукциязын сайгаргаш, 1 муң рубльдиң нитти продукциязын бүдүрген.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чорууң чедип алырынга болгаш ажылдың шынарын бедидеринге аңаа хереглеттинер дериг-херекселдерниң чаартыры кол айтырыгларының бирээзи. Ынчангаш эргижирээн дериг-херекселдерни бедик бүдүрүкчүлүг станоктар-биле солуурунуң хемчеглерин мында алганының түңнелинде, эрткен чылын 3,5 муң рубльдиң тудуг ыяжын сөөрткен болза, бо чылын 6 муң рубльдиң тудуг ыяжын ол коллектив сөөртүр планныг.

Мурнакчыларны шаңнап-мактаар, оларның дуржулгазын нептередир талазы-биле ажылды мында эки организастаан. Ооң түңнелинде Тураның ыяш ажыл-агыйының коллективи тудуг ыяжы белеткээриниң, дилиг материалдары бүдүрериниң талазы-биле оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын 3 чыл ажыг хуусаада-ла күүседипкен.

Кайы-даа үлетпүр бүдүрүлгелерде ышкаш, бо коллективте мурнакчы ажылдыг, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган ажыл-ишчи кижилер хөй.

Коммунист В. Решетниковтуң ажыл-ижинге коллектив чоргаарланыр. Дуржулгалыг чолаачы Владимир Григорьевич ыяш сөөртүр машиназы-биле тайгадан тудуг ыяжын чогуур хуусаазында сөөртүп, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турар.

В. Решетников оңгу беш чылда 6 муң кубометр тудуг ыяжы сөөртүр планын 3 чыл 6 айда-ла 6 муң 372 кубометр кылдыр күүседипкен.

Ыяш кезикчилериниң бригадазындан В. Ложкин, В. Занин, чазаныр цехтен Н. Михайлов, П. Шульгин, арга-арыгның хоочун ажылдакчылары А. Брагин, В. Компанеец болгаш оон-даа өскелериниң ажыл-ижи мактаалдыг.

Эрткен чылын туранчылар 100 тонна сигенни ниитиниң малынга белеткеп берип, планын ажыр күүсеткен. Бо чылын база-ла 100 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеннер.

Оңгу беш чылдың дөрткү чылында алган социалистиг хүлээлгелериниң чамдыктарын Тураның ыяш ажыл-агыйының коллективи 3,6 чылда күүседипкен болгаш арткан көргүзүглерни база-ла хуусаадан бетин күүседир сорулганы салган кызымак ажылдап турар.

К. МААДЫР-ООЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келгенин дээш күш-ажылчы ачы-хавыяазын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анна Евстигнеевна **Баранова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң повары.

Евдокия Дмитриевна **Бочкова** — «Кызыл» гостиницазының ажылчыны.

Анна Николаевна **Буркова** — эът комбинадының ажылчыны.

Петр Кириллович **Бутенко** — пенсионер.

Татьяна Степановна **Валькова** — пенсионер.

Мария Александровна **Вшивцева** — пенсионер.

Александр Михайлович **Градобоев** — пенсионер.

Елена Никифоровна **Григорьева** — пенсионер.

[illegible]а Васильевна **Грязева** — пенсионер.

Лидия Семеновна **Долгова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Зинаида Петровна **Дрожжина** — столоваялар болгаш ресторанар трезиниң № 2 бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анастасия Ивановна **Ечина** — пенсионер.

Евдокия Лаврентьевна **Зайкова** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының уруглар садының повары.

Тамара Даниловна **Зайцева** — Кызылдың гидрометобсерваториязының ажылчыны.

Анна Дмитриевна **Захарова** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының Саян партиязының ажылчыны.

Василий Артемьевич **Иванов** — эът комбинадының ажылчыны.

Евдокия Георгиевна **Карелина** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыны.

Фетинья Евстафьевна **Касинцева** — республика типографиязының дептерлээр цегинин ажылчыны.

Анастасия Степановна **Кожемякова** — № 2 уруглар яслизиниң ажылчыны.

Константин Максимович **Колесников** — Тываның «Кодээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыны.

Клавдия Федоровна **Комольцева** — «Кызыл үлетпүр тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыны.

Елена Ильинична **Кондрашева** — республика типографиязының бүдүрүлге цегиниң диспетчери.

Лидия Феофановна **Коткова** — столоваялар болгаш ресторанар трезиниң бот-орулга-чарылгалыг № 3 бүдүрүлгезиниң швейцары.

Константин Телгерович **Кундуп** — пенсионер.

Александра Федоровна **Ларина** — столоваялар болгаш ресторанар трезинин бот-орулга-чарылгалыг № 3 бүдүрүлгезиниң швейцары.

Нина Ивановна **Лунева** — харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң инспектор-ревизору.

Зинаида Федоровна **Любимова** — автоэргелелдиң насос-канализация станциязының машинизи.

Надежда Константиновна **Мальцева** — республика типографиязының өрүлге цегиниң өрүкчүзү.

Тамара Трофимовна **Матюшева** — республика эмнелгезиниң улуг медсестразы.

Елена Константиновна **Межевикина** — Тываның аптека эргелелиниң «Оптика» магазининиң садыгжызы.

Василий Семенович **Митряшкин** — Тываның хөгжүмнүг театрының тургузулга кезээниң эргелекчизи.

Мария Максимовна **Михалева** — республика типографиязының парлаар цегиниң ажылчыны.

Дмитрий Митрофанович **Муренков** — республика типографиязының цинкография цегиниң травильщиги.

Мария Дмитриевна **Муренкова** — республика типографиязының бүдүрүлге килдизиниң улуг инженери.

Ольга Лаврентьевна **Непомнящая** — Тываның аптека эргелелиниң № 20 аптеказының эргелекчизиниң оралакчызы.

Вера Петровна **Никитенко** — столоваялар болгаш ресторанар трезиниң № 3 бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Ирина Фоминична **Обухова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң медицина сестразы.

Агриппина Маркеловна **Онищенко** — пенсионер.

Арсений Григорьевич **Панченко** — пенсионер.

Юлий Денисович **Пашковский** — «Каа-Хем» разрезиниң ажылчыны.

Александра Евсеевна **Перекрестова** — хамаатыкамгалалының штавының ВОХР-унуң адыгжызы.

Михаил Ильич **Петрик** — пенсионер.

Павел Михайлович **Петров** — пенсионер.

Евдокия Демьяновна **Прокаева** — пенсионер.

Борис Иванович **Потапов** — республика типографиязының өрүлге цегиниң ажылчыны.

Евгения Иннокентьевна **Раздумина** — Тываның аптека эргелелиниң № 1 аптеказының ассистентизи.

Марьям Алексеевна **Рамазанова** — Тываның хөгжүмнүг театрының артизи.

Ховалыг Байдалович **Сандай** — пенсионер.

Степан Агбанович **Сарыг-оол** — пенсионер.

Василий Федорович **Сафонов** — «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының геологу.

Нина Павловна **Седова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң диет-сестразы.

Тамара Петровна **Сергеева** — ССРЭ-ниң Күрүне банкызының Тыва республика конторазының кол бухгалтериязының улуг инспектору.

Маады Янчаповна **Силимей** — пенсионер.

Антонина Филатовна **Сладикова** — Тываның аптека эргелелиниң № 20 аптеказының ассистентизи.

Мария Степановна **Солнцева** — республиканың уруглар эмнелгезиниң фельдшери.

Евгений Павлович **Соловьев** — пенсионер.

Николай Григорьевич **Стоякин** — Тываның хөгжүмнүг театрының артизи.

Галина Максимовна **Сычева** — пенсионер.

Александра Александровна **Теплых** — столоваялар болгаш ресторанар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң буфетчицазы.

Розалия Николаевна **Токунова** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының геологу.

Таисия Емельяновна **Туманова** — санитарка.

Монге Манайевич **Тутай** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының дилекчи партиязының ажылагый эргелекчизи.

Павел Прокопьевич **Федотов** — «Каа-Хем» разрезиниң даг диспетчери.

Клавдия Ивановна **Хохлова** — пенсионер.

Леонид Борандаевич **Чадамба** — Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң «Улуг-Хем» альманагының редактору.

Мария Леонтьевна **Чепкасова** — эът комбинадының ажылчыны.

Лидия Лукинична **Черникова** — пенсионер.

Елена Фоминична **Чистякова** — эът комбинадының ажылчыны.

Сания Абдуловна **Шакирова** — Тываның авиабүдүрүлгезиниң четчелээриниң талазы-биле диспетчер.

Клавдия Григорьевна **Шипилина** — пенсионер.

Чимит Даваевич **Ширбижик** — пенсионер.

Вера Андреевна **Шишина** — республиканың уруглар эмнелгезиниң кижизидикчизи.

Лидия Григорьевна **Юхновец** — республика типографиязының өрүлге цегиниң ажылчыны.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Салчак Сой-Сурунович **Балдан** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Докпаевна **Долума** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Бомбый Мондуреевич **Иргит** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Долзан Намчаловна **Иргит** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Ираида Салчаковна **Каадар-оол** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хажит Кудажиевна **Кудурукпай** — Шуй суурда пенсионер.

Чимис Салчаковна **Кызыл-оол** — харылзааның Кызыл-Даг салбырының почтачызы.

Седен-Дамбаа Чаячыевич **Ооржак** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Белек Хертековна **Оолак** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Урут Ламажаповна **Салчак** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дарый Пожаловна **Салчак** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Тойбу Седен-Дамбаевич **Салчак** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Иргитовна **Саргы** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Биче-ооловна **Серээ** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Дукулдакович **Содунам** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сенги-Доржу Опаккаевич **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Самыя Успун-Суруновна **Хертек** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Оолакай Дүмен-Байыровна **Хомушку** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серен Эреейевна **Чыгылап** — Тээли суурда уруглар садының ажылчыны.

(Уланчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУГ ИДЕЯЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Социализм делегейи — улуг идеяларның тиилелгези» деп номунда делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдезиниң ханы анализи бар, ол ном марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын байлакшыдып, ол идеяларның амыдыралчы күжүн болгаш төөгүлүг улуг ужур-дузазын бадыткап турар деп, Л. И. Брежневтиң номунуң БУР-да үнгенинге тураскааткан чүүлүнде БКП ТК-ның органы «Работническо дело» солун бижээн. Ол номну болгар дылда Болгарияның Компартиязының «Партиздат» парлалга чери үндүрген.

Л. И. Брежневтиң чыындызында кирген чугаалары болгаш чүүлдери ниитилелди социалистиг чаартып тургузаары дээш демиселдиң хевирлериниң байлаан база янзы-бүрүзүн, амгы делегейде боттуг социализмниң туружун болгаш төөгүлүг ролюн көргүскен деп, солун демдеглээн. Оларда СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, социалистиг чурттарның акы-дуңмалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларының дружулгазын түңнээн. Ол дружулга болза бүгү делегейниң ажылчын аңгызының чаалап алышкыны болур болгаш революстуг күштерге социализмни тургузарының оруун шилип алырынга ол дузалаар.

Л. И. Брежневтиң номунда социализм болза амгы делегейниң күчүлүг боттуг чүүлү, а акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы болза эң-не дүрген хөгжүүр база эң-не депшилгелиг экономиктиг күш болур деп идея илереттинген. Ол чорук социалистиг чурттарның хөгжүлдезиниң төөгүзү-биле бадыткаттынган. Социализмниң делегей системазының быжыкканы чаа амыдыралды тудуп, делегей харылзааларының чаа хевирин тургузуп турар хөй миллион кижилерниң интернационалдыг херээ болур. ЭДЧ-ниң чижээ — марксизм-ленинизмниң идеяларының күжүвүн болгаш интернационалдыг шинчизиниң практиктиг бадыткалы болур. Ону Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чоокта чаа Москвага болган сессиязы база катап көргүскен.

Тайбыңның болгаш янзы-бүрү ниитилел системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа хелбээ доругнаашкынының айтырыглары Л. И. Брежневтиң номунда онза черни ээлээн деп, «Работническо дело» онзалап демдеглээн. Совет эрге-чагырга тайбың дугайында ленинчи декрет-биле кады тургустунуп келген. Ол үеден эгелээш, ССРЭ-ниң даштыкы политиказы тайбыңның идеязы-биле доктаамал долдунган. Ындыг политиканы тайбыңның болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынының оруу-биле чайгылыш чокка чоруп орар социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары ам боттандырып чорудуп турар.

Я. Арафаттың Б. Крайский-биле болгаш В. Брандт-биле ужурашканы

ВЕНА. (СЭТА). Палестинаны хостаарының организациязының (ПХО) күүскомунуң даргазы Я. Арафаттың Австрияның социалистиг партиязының даргазы, Австрия Республиканың федералдыг канцлери Б. Крайский-биле болгаш социалистиг интернационалдың даргазы В. Брандт-биле ужуражышкыны аңаа болган. Я. Арафат австри найысылалга Австрияның федералдыг канцлериниң хуула чалааны-биле чедип келген.

Чугаалажышкыннар үезинде кол кичээнгейни Чоокку Чөөн чүкте байдалдың айтырыгларынга болгаш делегейниң ол районунга тайбың шиитпирлээшкинни дилеп тыварынга үндүрген.

Ужуражышкынның төнгенинин соонда Венага кады кылган медеглелди парлап үндүрген. «Палестина айтырыы болза Чоокку Чөөн чүкте меселдежиишкинниң төп айтырыы болур болгаш ону чоптүү-биле шиитпирлевээнде, тайбыңны болгаш долу шиитпирлээшкинни чедип ап болбас» деп ийи талаң бодалының дөмейлешкээн ук медеглелде айыткан.

Австри найысылалга парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, «Чоокку Чөөн чүкке үр тайбыңны тургузарының баштайгы негелдези болур Палестинаның араб улузунуң хамаарышпас база тускай доругнаан күрүнени тургузуп алырынга хоойлу ёзугаар эргезин» ПХО-нуң күүскомунуң даргазы бадыткаан.

Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны бербээн болганда Кэмп-Дэвидке ат салган египет-израиль чаңгыс талалыг керээни Я. Арафат буруу шапкан. Тургустунуп келген байдал турбуже, тайбыңны чедип алыр дээш оралдажышкыннарны уламчылаары эргежок чугула деп, ПХО-нуң удуртукчузу демдеглээн. Бис тайбың дээш туржуп турар бис, ынчалза-даа бис Палестинаның араб улузунуң эргелеринге өскерилбес бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Эжелелде азы колониализмниң дарлалында турар улус бүрүзүнүң эргези болза эжелекчилерге азы колонизаторларга удурланышкынны көргүзери болур. Ол эргени КНО-нуң резолюциялары бадыткаан болгаш ол эрге палестиннерниң хөделиишкиннерин агартып турар деп, Арафат чугаалаан.

Я. Арафат болза палестиннерниң хоойлу ёзугаар болгаш ёзулуг төлээлекчизи болур деп, Б. Крайский медеглээн.

Я. Арафаттың Венага ужуражышкыннарын тайылбырлап тура, палестина айтырыынга хамаарыштыр барыын европейжи бөлүктерниң туруштарының тодаргай өскерлиишкининиң дугайын ол ужуражышкыннар херечилеп турар деп. Палестинаның ВАФА деп информация агентилели демдеглээн.

Информация агентилелдериниң дамчыдып турары-биле алырга, Я. Арафатка Венага көргүскен күрүне талазы-биле хүлээп алышкынга удурланышкынның демдээ кылдыр Израиль бодунуң элчиниң сүмележиишкиннер кылыры-биле дедир кыйгырты берген. Тель-Авивке хуралдап турган Бүгү-делегейниң сионисчи организациязының күүскому медеглел парлап үндүргеш, Б. Крайскийни бак сөглээн болгаш болган чугаалажышкыннарга хамаарыштыр хоп-меге нүгүлдээшкинни кылган. Сионисчи израиль удуртулга Тель-Авивтиң эжелекчи политиказы-биле чөпшээрешпейн турар күрүне ажылдакчыларын, ооң иштинде барыын чүктүң удуртукчуларын, антисемитизмге үргүлчү буруудадып турар деп, Венаның политиктиг бөлүктеринде айыткан.

КУР-ДА ЧАА ХООЙЛУ

ПЕКИН. Кыдат болгаш даштыкы капиталга үндезилеттинген каттышкан ниитилелдер дугайында хоойлуну ында парлап үндүрген. Ол хоойлуну Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының чоокта чаа болган сессиязынга хүлээп алганы билдингир. Ол хоойлу даштыкы компанияларга, өске-даа экономиктиг организацияларга болгаш тус-тус кижилерге-даа кыдат экономиктиг организациялар-биле кады каттышкан бүдүрүлге черлерин КУР-нуң девискээринге тургузарын чөпшээреп турар.

Синьхуа агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ол хоойлу «даштыкы капиталдың эргелерин болгаш сонуургалдарын» камгалап турар. Чижээ, каттышкан бүдүрүлге черлери баштайгы ийи-үш орулгалыг ажылдаар чылдарында үндүрүг хавыртырындан кезик азы долузу-биле хостаттынган туруп болур. Кыдатка реинвестицияга таварышканда, алган арыг кончаазындан төлээн дадывырын даштыкы кижилерге дедир агиткен туруп болур.

Даштыкы бүдүрүлге ээзи алган ажык-кончаазын даштыкыже үндүре берип болур, а каттышкан бүдүрүлге чериниң ажылы соксаар болза, салган капитал-акшазын база алгаш барып болур.

(СЭТА).

Берлин, Герман Демократтыг Республиканың найысылалы: хоорайның кудумчуларының бирээзи; солун садар черде.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

Совет-моол найыралдың декадазы чоруп тур

ЧЫРЫТКЫЛЫГ БАЙЫРЛАЛ

Улуг Октябрьның идеяларының дорт салдары-биле болгаш МАРН-ның удуртулгазы-биле болган 1921 чылдың Улусчу революциязы мээң чуртумнуң төөгүзүнге чаа үениң эгези болган. Революция мурнундагы Моол болза Азияның эң-не хожудаңгай күрүнелериниң бирээзи чораан. Аңаа феодал-крепостной харылзаалар, каржы-дошкун дарлал, ядарацгай чорук, культура талазы-биле хожудаңгай чорук тергиидеп турган. Ниитизи-биле бистиң экономикавыс шуут-ла хөгжүвейн турган. Кара чаңгыс кол адыры болур мал ажылы безин эң-не кудуку деңнелге турган. Чурттуң кол байлаа болур малдың чартыы бүгү чурттакчы чоннуң чүгле 7,8 хуузу турган феодалдарның болгаш ламаларның өнчүзү боор чораан.

Улусчу революция Моолду колониалдыг кулданышкындан хостаан. Бистиң улузувус бодунуң эрткен оруун улуг чоргаарал-биле көрүп турар. Моолдарга аас-кежиктиг, хостуг амыдыралды болгаш делегейниң өске улустарының аразынга деңэргелиг байдалды социализмниң оруу ажыдып берген. Чээрби чүс чылды Моол ортаакы вектиң деңнелинге эгелээни билдингир болган.

Амгы үеде ол делегей клазының индустриалдыг бүдүрүлгелерин тудуп, ядролуг физика, астрофизика, космос айтырыглары ышкаш билигниң ындыг адырларында шинчилелдерни чорудуп турар болган...

Ынчалза-даа бир эвес Моол чалгаан хөгжүп турган болза, бо бүгү турбас ийик деп шуут-ла чугаалап болур. Бистиң ынаныштыг өнүктеривис социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттары, чүнүң-даа мурнунда Совет Эвилели болур.

Чоокта чаа мен бистиң революциявыстың хоочуну, МАРН ТК-ның кежигүнү П. Тогтох-биле ужураштым. Аныяанда ол моол улустуң келир үеде удуртукчузу Д. Сухэ-Батор-биле кады эрги ёзу-чурумнуң армиязынга офицер бооп албан эрттирип чораан. Ооң соонда ол бодунуң солдаттары-биле кады араттың революстуг шериинге каттышкаш, Моолдуң соңгу чүгүнге барон Унгернин чылча шавар талазы-биле операцияга киришкен.

— Моол улустуң амыдыралында кандыг улуг өскерлиишкиннер болбаан дээр! Бодувустуң салым-чолувусту орус акы-дуңмалышкылар-биле эң баштай каттыштырып, чартык чүс чыл ажыг үе дургузунда деңэргелиг улус болуп, кады чоруп орарывыска бистер, моолдар, чоргаарланнар бис — деп, ол меңээ чугаалады.

Моол улустуң улуг чаалап алышкыннарының бирээзи болза совет улус-биле найырал болур. Бистиң хүн бүрү амыдыралывыста, моол улустуң чедиишкиннеринде, моол-совет кады ажылдажылганы хөгжүдеринде болгаш улам ыңай ханыладырында социалистиг интернационализм долузу-биле илереттинген.

Амгы үеде Моол болза дүрген хөгжүп орар экономикалыг болгаш чечектелип турар культуралыг аграр-индустриалдыг күрүне болур. Социализмниң материал-техниктиг баазазын чедиишкинниг тургузуп турар үеде республиканың экономиктиг күчүзү өзүп турар. Амгы үеде чуртта бүдүн чартык айдан эвээш үе дургузунда 1940 чылда турган бүгү национал орулгага деңарыг орулганы бүдүрүп турар апарган.

МАР-да даг тывыжының, тудугнуң болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларын тургускан. Индустриалдыг хөгжүлдениң дүрген темпилери сөөлгү 15 чыл дургузунда үлетпүрнүң ниити продукциязының хемчээлин дөрт катап улгаттырар арганы берген. 1980 чылдың төнчүзүнге чедир ол бүдүрүлге 1975 чылга деңнээрге барык 63 хуу өзер.

Көдээниң социалистиг чаартылгазы болза улусчу эрге-чагырганың чылдарында бистиң улузувустуң улуг чедиишкиннериниң бирээзи болур. Ленинчи кооператив планын ёзугаар хуу арат ажыл-агыйларны каттыштырары 50 чылдарның төнчүзүнде доозулган. Кооператив шимчээшкининиң тиилелгези-биле кады өске чугула сорулганы — кур черлерин шиңгээдип алырын база шиитпирлээн.

Бо чылын республика көдээ ажыл-агыйның кооперастаарын дооскаңының болгаш кур черни шиңгээдип алырының 20 чылын демдеглээр. Чер ажыл-агыйы улус ажыл-агыйының тускай адыры болу берген. Амгы бистиң чуртувус тараага бодунуң херегледин чүгле хандырып турар эвес, харын ону дашкаар үндүр садып турар апарган. Алдыгы беш чылдың (1976—1980 чч.) баштайгы үш чылында көдээниң ажыл-ишчилери 24 миллион ажыг чаш малды өстүрүп, миллион ажыг тонна тарааны ажаап ап, тараа шөлүн миллион гектар чедирип, 260 муң гектар кур черлерин шиңгээдип алганнар.

МАРН-ның XVII съездизиниң эртем болгаш культура, кадык камгалалы база улус өөредилгезиниң талазы-биле салган сорулгалары чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Улустуң материалдыг чаагай чоруу чайгылыш чокка өзүп турар. Чижээлээрге беш чылдың эрткен үш чылының дургузунда чурттакчы чоннуң боттуг орулгалары колдуунда-ла күш-ажыл төлевирин бедиткениниң күсели-биле 16 хуу өскен.

Тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының ачызында бистиң чуртувустуң делегей аренаазынга ат-алдары чайгылыш чокка өскен. Амгы үеде Моол 85 чурттар-биле дипломаттыг харылзааларны тудуп, алдан ажыг делегей организацияларының ажыл-чорудулгаазында идепкейлиг-биле киржип турар. Ындыг тайбыңны болгаш делегейниң кады ажылдажылгазын хандырар, Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа акы-дуңмалышкы чурттар-биле чоокшулажышкынны хандырар талазы-биле бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы, дайынның болгаш реакцияның күштериниң, кыдат чагырыкчыларының улуг күрүнеазирек гегемонисчи угланыышкынынга удур углаган оларның чайгылыш чок политиказы, национал болгаш социал хосталга дээш улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазы делегейниң бүгү депшилгелиг, демократтыг күштериниң ханы чүүлдүгзүнүүшкүнүн болдурган.

МАР-ның чаза СБК-2 керээни чарганынга байыр чедирип, ону боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынга болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң сорулгаларын чедип алырынга чугула базым кылдыр үнелеп көрген.

Бодунуң амгы национал байырлалын бистиң чуртувус ЭДЧ-ниң 30 чылында демдеглеп эрттирип турар. ЭДЧ-ниң ажыл-чорудулгазы болза делегей социализминиң төөгүлүг чедиишкиннериниң чайыналчак көргүзүү болган. Чоокта чаа Москвага болган Чөвүлелдиң XXXIII сессиязы деңэргелиг кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы болза экономиктиг база социал депшилгениң күчүлүг дүргедедикчизи болур болгаш акы-дуңмалышкы чурт бүрүзүнүң-даа ниитизи-биле дем каттыштырылгазының-даа күчүзүн улгаттырып турар дээрзин көргүскен.

Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа акы-дуңмалышкы чурттар-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы ханыладыры болза бистиң чуртувусту индустриалдыг-аграр чурт болдурар талазы-биле МАРН-ның программалыг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээриниң ынаныштыг үндезини болур.

Эрдэнэцэгийн ГУМЭНЖАРГАЛ, моол публицист.
(ПМА).

Улан-Батор.

АРХИТЕКТУРА ТУРАСКААЛДАРЫ АЙЫЫЛДА

РИМ. (СЭТА-ның корр.). Венецияның алдарлыг Сан-Марко дуганының мурнуу талазы айыылда таварышкан. Ооң мрамор шывыы, а ол ышкаш кайгамчыктыг скульптура каасталгалары кедергей дүргени-биле үрелип турар. Ол дугайын архитектура тураскаалдарын камгалаар талазы-биле ол хоорайның организациязының кол архитектору Анджело Скаттолин медеглээн.

Сан-Марко болза делегей архитектуразының эң үнелиг чүүлдериниң бирээзи болур болгаш ооң салым-чолу бүгү кижи төрелгетенни сонуургадып турар. Дуганны IX векте туткан болгаш ооң архитектуралыг композициязын баштайгызы ышкаш кылдыр хевээр арттырган. Бажыңның мурнуу талазынга чамдык өскертилгелерни XV векте кылган болгаш олар амгы үеге чедир хевээр арткан. Дуганны XII-XIV вектерниң византий сураглыг мозаикалары-биле каастаан. Парлалганың демдеглеп турары-биле алырга, Сан-Марко сөөлгү чээрби чылдарда арткен муң чылдар-биле бир дөмей үрелип баксыраан. Чамдык ханалар тиглени берген, кайгамчыктыг мозаикалар тоглап, черже кээп дүжүп турар болгаш хөй санныг далай дирлиишкиннериниң үезинде мозаикадан кылган шалаларны суг алгаш баар апарган.

Өске бурунгу ордуларның, дуганнарның, хөй-ниитиниң бажыңнарының байдалы база-ла багай. Оларга хоралыг салдарны долгандыр турар бойдустуң хирленгени болгаш доктаамал шык чорук чедирип турар.

Делегейниң хөй-ниитизи-биле 1973 чылда итали парламент Венеция дугайында хоойлуну хүлээп алган. Ол хоойлу ёзугаар хоорайның эң чугула айтырыгларын шиитпирлээри-биле 300 млрд. лираны үндүрген. Ону беш чыл дургузунда чарыгдаар ужурлуг турган.

Ам алды чыл эрткен, ынчалза-даа хоойлу херек кырында саазын кырында хевээр арткан. Венецияны айыылдан чайладыр талазы-биле беш төлевилелди эрге-чагыргалар күүсеттинмес дээш азы эмин эрттир хөй чарыгдал негээр дээш хүлээп албаан. А ол үеде Венецияның ордулары болгаш дуганнары тоглап дүжүп, үрелип турар.

А. СМИРНОВ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАЙ

Элегес школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазының майгыннарлыг лагери бойдус-чурумалдыг чараш черде турар. Уругларга удавас чаа хову турлаан кылып бээр. Бо чылын Таңды районнуң школаларында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларында чаа тускай хову турлагларын тудуп турары черле өөрүнчүг. Сосновка школазының хову турлаа тергиин эки. Дуржулга станциязы (директору В. С. Сапелкин) уругларга эки белекти — хову турлаан сөңнээн. Хемчигеш эриинде, таарымчалыг черде ону тудкан. Хову турлааның бүгү дериилгези белен. Телевизор, спорт дериг-херекселди — шупту чүве бар. Бо бригадада уруглар колдуунда картофель өстүрүп турар.

Элегесчилер бо чылын республиканың агрохимлабораториязының даалгазын ёзугаар ажылдап, тараа культуралары-биле дуржулга чорудуп турарлар. Бүдүрүлге бригадазын хөй чылдар дургузунда Борис Сат удуртуп келген. Черле ынчаш Элегестиң бүдүрүлге бригадазы чүгле районда эвес, харын республикада мурнакчы бооп турар. Ол чыл дургузунда ажылдап турар.

Межегейжилер база бо чылын чаа хову турлаглыг болганнар. Ону совхоз школачыларга тускайлап бергеш, септеп дерээн. Чанында суггаттыг шөлдер бар, дүжүткүрү база багай эвес. Уругларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг. Межегейниң өөреникчилери хову турлааның девискээрин ногаанчыдып чаагайжыдар болза аки.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң огородунда Бай-Хаактың бүдүрүлге бригадазы ажылдап турар. Үстүкү классчылар ногаа өстүреринге улуг дузаны көргүзүп турарлар. Беш гектар черде помидорну олурткан, капустаны база өстүрүп турар. Бригаданы Иргит Балдар-оол удурткан. Ында күш-ажылдың болгаш дыштаныылганың лагеринде тоску классчылар база бар, кижизидилге ажылын класс башкылары чорудуп турар.

Оон аңгыда уруглар совхозка мал чеми белеткээринге база киржирлер. Мал чеми белеткежиринге ажылдаар звеноларны тургускан. Шинтизи-биле 500 хире кижи 152 тонна сигенни, 155 тонна будук-бүрү дээш өске-даа чемнерни белеткээр.

Школа болгаш амыдырал

Балгазынның ыяш ажыл-агыйы бөлүүнде 300 гектар черни быжыглаан. Оларның ажылын хөй чылдар дургузунда башкы А. С. Попеляева удуртуп келген. Бөлүктүң эки ажылы чүгле республикага эвес, харын Россия Федерациязынга-даа демдеглеп келген. Ында 40 доктаамал кежигүн бар, олар дуржулга ажылын чорудуп, пөштү хады-биле хайнакташтырып турарлар. Күш-ажылдың болгаш дыштаныылганың лагеринде 100 кижи арга-арыг бөлүүнге дузалап турар.

Үстүнде чугаалаанывыс бригадалар болгаш бөлүктер база күш-ажыл дыштаныылга лагерьлеринден аңгыда, районда школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннары тургустунган. Ында тудугжу болгаш даараныылга отрядтары кирип турар. Хову-Аксының даараныылга фабриказында уругларның отряды тускай керээ ёзугаар ажылдап турар. «Тыва кобальт» комбинаттың тудуг-септелге цегинде үстүкү классчыларның отряды бар. 380 кижи школа септелгезинге ажылдаар. Районнуң школаларында ийи муң ажыг үстүкү классчылар бешки күш-ажылчы улдунда киржип, ажылдавышаан, дыштанып турарлар. Бичии класстарның өөреникчилери база анаа олурбайн, школа чанының участогунда хөй кижи ажылдап турарлар. Владимировка школазының өөредилге-дуржулга участогу эки деп санадып келген. Оон ажылын биолог Н. М. Болтовская удурткан.

Школачыларның чайгы дыштаныылгазын күш-ажыл-биле холбаштырарын ук районда «Россия» совхоз четпес организастаан. Хову турлаан тудуп бербээн, уруглар майгыннарда чурттап турарлар. Бай-Хаактың школачылары улуг улус-биле кады ажылдап, хүннүң-не Межегейден Бай-Хаакче чанып кээп турарлар. Ол черле таарышпас. Межегейниң өөредилге-дуржулга участогунда ажыл база чогумча чок. Ындыг четпестерни дарый эдери чугула.

М. ФИЛИМОНОВА,
аныяк натуралистер станциязының директору.

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тыпсыры-биле

АРТИСТ ЗИНАИДА КИРИЕНКО

РСФСР-ниң улустуг артизи З. М. Кириенконуң чогаадыкчы ажылын совет көрүкчүлер эки билир. С. Герасимовтуң «Оожум Доп» деп кинофильминге оон баштайгы ролю аныяк артиске, кинематография институдунуң 2 курузунуң студентизинге улуг чедиишкин болган. Ынчан ол Натальяның ролюн ылаптыы-биле болгаш бүзүрелдиг-биле көргүскен.

«Оор саасакан», «Кижиниң салым-чолу», «Далай дугайында шүлүглел», «Чалбыыштыг чылдарның тоожузу» деп фильмнерде, Кино артистерниң студиязының театрынга «Чаңнык», «Хөй чылдар эрткен соонда» болгаш өске-даа шиилерге оон маадырлары солун болгаш уттундурбас болган.

Е. Матвеевтиң «Ёзулуг ынакшыл» болгаш «Салым-чол» деп фильмнери чурттуң экраннарынга улуг чедиишкинниг болган. Ол фильмнерниң кол рольдарының бирээзин— Ефросиньяның ролюн Зинаида Кириенко ойнаан. Ол роль дээш З. М. Кириенкону 1979 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының тыпсыры-биле демдектээн.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң улустуң артизи З. М. Кириенко «Хөй чыл эрткен соонда» деп шииде ойнап турары (солагай талазында — артист В. Грачев).

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

РЕПЕРТУАРЫН ЧААРТПЫШААН

Бо чылдың чайынында чаржып турар кожалар Хакас автономнуг областың Лермонтов аттыг театры биле Тываның хөгжүм-шии театры бот-боттарынга барып, аалдажып, шиилер көргүзүглерин организастааннар. Тыва театрының репертуары элбек шаанын эскерип болур. Бо талазы-биле театр коллективи черле чогумчалыг ажылдап турары тодаргай. Н. Гогольдуң «Ревизору», Тикомановуң «Ынакшааннарның омы-тынынга четтингенп», Гаджибековтуң «Аршин-мал-алан», Лабиштиң «Терезин шилена», Байджиевтиң «Мөөрей», Е. Пермяктың «Мөңгүн дуюг», К. Сапык-оолдуң «Ыглаар-Туруг» деп шиилерин сонуургадывыс.

Он чыл бурунгаар чүве. Тыва литератураның болгаш урап чүүлдүң хүннери биске эртип турган. Ынчан театр В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шиизин тыва дылга ойнап келген. Артистерниң күүселдезин хакас көрүкчүлер ынчан очулга чокка-ла билдип ап турганнар. Ам бо удаада шупту шиилерни очулдуруп турган. Ол көрүкчүге ажыктыг дээрзи чугаажок. Очулгаже-ам-даа сагыш салыр болза эки деп күзээшкин бар. Мен маңаа «Аршин-мал-алан», «Мөөрей» болгаш «Ыглаар-Туруг» деп шиилерниң дугайында чамдык бодалдарымны илередир бодаан мен.

«Аршин-мал-алан» деп шииде музыка талазы-биле ойнаашкыннар чедиишкинниг болганын айтыр апаар. Маңаа херээжен партиялар Д. Барынмаа (Гюльчохра), А. Куулар (Асья), Т. Саая (Телли) болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгар (Джахан) эки күүседиптигеп. Ук артистерниң ырлаар мергежили бедик болган. Ол ышкаш маадырларны көргүзер талазы-биле онзагай шынарлыг. Шииде таңцы номерлери арай кошкак. Ниитизи-биле шиини көрүкчүлер сонуургап хүлээп алган.

Амыдыралдың аңгы-аңгы байдалдарын көргүскен «Мөөрей» деп шиини режиссёр-даа, күүседикчилер-даа бодалдарны оюн үезинде чедир илередип көргүзүп турганнар. Үскүлежиишкиннер, дээш өске-даа чүүлдер бар ындыг-даа болза, кол чүүл шииниң үндезинни кошкак болу берген. Ынчангаш ук шииде айтырыглар хаңы эвес, кыдыра көргүстүнген.

Хакас көрүкчүлер тыва авторларның шиилерин хөйнү көөр боор бис деп кордап турганнар. Ынчалза-даа ол ындыг эвес болду. «Ыглаар-Туруг» деп чаңгыс шии көргеннер.

Куулар Сапык-оол болу профессионал артист. Ынчангаш мен маңаа шииге хамаарыштыр санал-оналымны киирер бодаан мен. Шииде кол өзек чүүл чедимче чок. Бот-боттарынга удурланыышкак күштерни таарыштыр тургуспаан. Кол маадырларны таптыг илеретпээн. Үениң болгаш болуушкуннарның болуп турар үезин тодаратпаан. Очулга дузазы-биле шиини эки хандыр билип алыры ынчангаш берге болган.

Шииниң музыка каасталгазы чогумчалыг. Ону РСФСР-ниң урап чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады композитор А. Чыргал-оол таарымчалыг кылдыр тургускан. Ында оюннар-даа, чаңчылдар-даа көстүп турар, бо бүгү маадырның сагыш-сеткилин ажыдарынга дузалыг.

Артистерниң оюн көргүзүглериниң дугайында чүнү чугаалап болурул? Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. Чадамба (Алыгжы) болгаш Т. Саая (Дан-Хаяа) лириктиг чараш кылдыр көстүп турар. Ынчалза-даа Алыгжыга эрес-дидим чорук шала четпейн турар. Легенданың кол маадырлары күштүг болза, оларга удурланыышкак күштер база күштүг болур ийик.

Театрның көргүскен шиилери ниитизи-биле солун, репертуар байлак, ону чаартыр дээш оралдажыышкыннар кылдынган дээрзи тодаргай-дыр. Театрның актёр составы база шыырак, Щукин аттыг училищениң доозукчулары — аныяк күш база немешкен. Чаа-бүрү темалыг улуг шиилерни ойнап шыдаар күш театрда бар дээрзи кымга-даа билдингир-дир.

Л. ИНКИЖЕКОВ,
театровед.
Абакан хоорай.

Театр

20 ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Ортумак школа дооскаңының аттестадын холга алырынга чедир ындыг-ла ур эвес үе артканда, клазывыстың хөглүг, үргүлчү-ле баштактанып чоруур оолдары-даа, кыстары-даа бир-ле чүвени хандыр боданган хевирлиг апарганын боттарывыс эскерип каар апарган бис.

Консультациялар, оон соонда экзаменнер улаштыр-улаштыр шуужуп эрте бергилээн. Ол үениң дургузунда шудургу белеткениш, күрүне комиссиязынга быжыг билиивисти көргүскенивис —он чыл дургузунда бисти өөредип, амыдыралдың делгеминче бистиң оруувусту изеп берген башкыларывыстың идегел-бүзүрелинге шынчы болганывыс ол. Ынчангаш шуптувус онгу классты доостувус-даа.

— Мен бодумнуң амыдыралымны бичии чаштарны кижизидеринге бараалгадыр мен— дээш, чугааны ылап-ла каткы-биле доозар Хүлер-оол Уванзай өөрү бистерже көрүндү.

— Эмчи. Чүгле эмчи болур мен—деп, томаанныг аажы-чаңныг, класстың эки өөредилгелиглериниң бирээзи Тамара Эртине чугаалаарга, хүрең шырайлыг, хүлүмзүрээн арынныг Чечек Чалбаа, хөглүг карактарлыг Клара Булак, томаанныг, белеп-не чүве чугаалаксавас Алис Намчак болгаш оон-даа өскелер аңаа «ушкаштылар».

— Ээ-та, силерни, мал ажылынга кым ажылдаарыл?— деп, Борбак-оол Балчыр биле Иван Сувандиниң, Март Сакпай биле Бугалдай Дөвүттүң айтырыы бисти шынап-ла бодандырыпкан.

— Оолдар, ол профессияларга ажылдап көрүңер. Мал ажылынга чүгле билиг эвес, а шыырак холдар база негеттинип турар болгай— деп, кыстарывыстың ынчаардагы ойнай-сылдай аарак сеглээн сөзүн амга чедир утпаан бис.

Самагалдай ортумак школазының 1959 чылда доозукчуларының ужуражылгазынга тураскааткан «класс шагынга» киржири-биле республиканың районнарындан хөй-ле кижи чыылган. Школаның ажыинде «Кирип моорлаңар, 1959 чылдың доозукчулары!» деп лозуң астынган. Мендилежиишкиннер, куспакташкан өңнүктер, оюн-баштак холужа-ла берген.

Чечектер-биле шиметтинген столдарны 1959 чылдың доозукчулары, чалаткан аалчылар долдур олурупкан.

Доозукчуларның ужуражылгазы дончу сөс-биле эгелээн соонда, СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары У. Д. Дөмүр-оолга сөс берген.

— Төрээн школаңарны доозуп, эртем-билигни чедип алгаш, улус ажыл-агыйының специалистери апарган-дыр силер. Силерниң, доозукчуларның хөй кезии—дээди эртемниг. Ынчангаш силерниң ажыл-ижиңерге, чуртталгаңарга чаа-чаа чедиишкиннерни СЭКП райкомунуң бюрозунуң, райкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң мурнундан чедирерин чөпшээреп көрүңер — дээш, районнуң ажыл-ижиниң дугайын ол чугаалаан.

1959 чылда Самагалдай школазын 25 өөреникчи дооскан. Оларның 18-и—улус ажыл-агыйының дээди эртемниг специалистери. Иван Сувандии — Москваның Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязын, Борбак-оол Балчыр — Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институдун, Марчын Ширин— Иркутскиниң политехниктиг институдун, Март Сакпай — Бурятияда мал эмчилериниң институдун, Тамара Биче-оол, Кара-оол Чамзырай болгаш оон-даа өске чамдык доозукчулар чурттуң эмчи институттарын, Хүлер-оол Уванзай, Ирина Матсыл, Бады-Суур Нураат, Лидия Оруспай болгаш оон-даа өскелер Кызылдың башкы институдун доосканнар.

Доозукчуларның арасында 6 эмчи, 5 башкы, 3 зоотехник, 2 инженер, мал эмчизи, журналист, бухгалтер, чолаачы, механизатор бар болган. Оларның 19-у—СЭКП кежигүнү, 5 кижи—көдээ Советтиң депутады, 4-ү — пропагандист, 2 кижи—партия организациязының секретарьларының оралакчылары.

Республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги Б. Балчырга Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги деп бедик атты тывыскан, а «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның кол инженери М. Ширин—«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң, хөй-хөй доозукчулар Ленинчи юбилей медалының эдилекчилери болганнар.

Төрээн школазынга доозукчуларның белээ — тускай чагыг ёзугаар кылдырткан— В. И. Ленинниң ыяшта сиилбип кылган портредин доозукчу, ам Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы И. М. Сувандии школаның хоочун башкызы, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Д. Б. Душпүңге, ол-ла школаның башкызы Х. Уванзайга тывыскан.

Республиканың хоочун башкыларының бирээзи Дажы Биче-оолович Душпуң харыы сөс алгаш, мынча дээн:

— Силерниң клазыңарның доозукчуларының эп-найыралдыын, республиканың районнарындан чаңгыс кижи дег демниг чыглып келгениңер магададым, чедип алган эртем-билииңер дугайында илеткелди сонуургап дыңнадым. Школаңарга белээңер дээш башкылар коллективиниң мурнундан өөрүп четтирдивис. Ажыл-ижиңер улам бүдүнгүр, чорууңар чогуур болурун күзедим. Улуу-биле четтирдивис.

Оон соонда — доозукчуларның ажыл-ижиниң дугайында чугаа эгелээн. СЭКП Тожу райкомунуң инструктору А. Чыргалан, Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң бригадир-зоотехниги Б. Дөвүт, Эрзинниң район эмнелгезиниң эмчизи К. Чамзырай, «Тес-Хем» совхозта трактор-хову бригадазының бригадири К. Чамдыылай, республиканың санэпидстанциязының эмчизи Т. Егорова болгаш оон-даа өскелер школа дооскаңының 20 чылында ужуражып келгенинге өөрүшкүзүн илередип, боттарының ажыл-ижин өөрүнге сонуургатпышаан, СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алганы онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, ону амыдыралга боттандырарынга боттарының телептиг үлүүн Самагалдай школазының 1959 чылдагы доозукчулары киириштирер дээрзин «класс шагынга» бүзүредип чугаалааннар.

Доозукчуларның кежээзи орайга чедир үргүлчүлээн. Дүнекиниң шолбаны Самагалдай суурну чырыдып турда, «класс шагы» ажылын дооскан.

Ангараның шаңкылы дег,
Ажык орук бисте турда,
Ада-не, төрел чоннуң
Айыткалын часпайн базаал

—деп бот-тывынгыр композитор Батый Кенештиң ырызының аялгазын дүнеки суурнуң сериин салгыны ынаар ыраккы делгемнерже тарадыпкан.

М. КАЛЧАН.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилгелиг салбырларга 1-ги курска «автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «үлетпүр болгаш хамааты тудуг» тускай эртемнерге студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Билдириишкиннерни хүлээп алырын болгаш кирерниң шылгалдаларын дараазында хуусааларда чорудар:

Хүндүскү салбырга билдириишкиннерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир, кирерниң шылгалдаларын август 1-ден 20-ге чедир чорудар, август 21-ден 25-ке чедир институтка хүлээп алыр.

Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг салырга билдириишкиннерни июнь 20-ден август 31-ге чедир, кирерниң шылгалдаларын сентябрь 1-ден 10-га чедир чорудар, сентябрь 11-ден 20-ге чедир институтка хүлээп алыр.

Институтка кирип турарлар математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение) кирерниң шылгалдаларын дужаар.

Ортумак школаны доозуп тургаш алдын медаль-биле шаңнатканнар азы ортумак тускай өөредилге черлерин шылгаралдыг диплом-биле дооскаңнар эртемнерниң бирээзинге — математикага (бижимел-биле) кирерниң шылгалдазын дужаар. Бо эртем талазы-биле кирерниң шылгалдазын «кончуг эки» демдек-биле дужааганнарны өске шылгалдаларны дужаарындан хостаар, а «эки» болгаш «ортумак» демдек алганнар өске арткан эртемнерге кирерниң шылгалдаларын база дужаар.

Институтка кирип турарларны конкурстут шилип алырын кирерниң шылгалдаларынга демдектериниң үндезининге балдарының ниити санын болгаш ортумак эртемниң дугайында документизинде бүгү эртемнерге демдектериниң ортумак арифметиктиг демдээн барымдаалап чорудар.

Шилип алган тускай эртемин айытпышаан, хүлээп алырының дугайында билдириишкинни институттуң ректорунга бижээш, дараазында документилерни кожар: сөөлгү ажылдап турган черинден бүдүрүлгениң удуртукчузунуң, партия организациязының секретарының болгаш профэвилел организациязының даргазының бүзүреткени, а ниити билиг школаларының доозукчулары директорнуң, класс баштыңчы башкызының болгаш комсомол организациязының секретарының бүзүреткени характеристика-рекомендация (ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашкан дайынчыларга шериг кезектериниң командылалындан характеристика алыры албан эвес), ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), ортумак тускай өөредилге черлерин дооскаңнарга — диплом (демдектерин ушта бижээн), беш фото-чурук (3x4 см хемчээлдиг), күш-ажыл дептериниң ушта бижилге, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

Паспорт болгаш шериг билетин боду эккеп көргүзер.

Билдириишкиннерни болгаш документилерни дараазында адреске чорудар: 667001, Кызыл хоорай, Тыва АССР, Ажылчын кудумчузу, 4, хүлээп алыр комиссия.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Спартакиадага республикалар хүнү

ССРЭ-ниң Улустарының VII чайгы спартакиадазының түңнел маргылдааларын көөрү-биле келген аалчыларга болгаш журналистерге совет эвилелдешкен республикаларның спортчу чедиишкиннери-биле таныжары солун. Культура-массалыг программаның хемчеглеринде совет эвилелдешкен республикаларның хүннерин эрттирери бир дугаар көрдүнген.

— Делегейниң күш-культура шимчээшкининиң ажылдакчыларын, журналистерни болгаш аалчыларны эвилелдешкен республикаларда күш-культура болгаш спорт ажылы-биле таныштырары— ол хүннерниң сорулгазы болур — деп ССРЭ-ниң Спорт комитединиң пропаганда эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Владимир Андрианов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Июль 22-де РСФСР-ниң хүнү эртер. Июль 24-те Украинаның, июль 27-де Казахстанның, июль 29-та Узбекистанның, Киргизияның, Туркменияның, Таджикистанның, июль 31-де Грузияның, Азербайджанның, Арменияның, август 2-де Белоруссияның, Молдавияның, август 3-те Латвияның, Литваның, Эстонияның хүннери болур. Август 5-те Олимпийжи Москваның хүнү-биле ол доостур.

Эвилелдешкен республикаларның делегациялары спартакиаданың кол парлалга төвүнге парлалга конференцияларын эрттирер, делгелгелерни организастаар. Сураглыг спортчулар, көскү хөй-ниити ажылдакчылары чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаар.

Республикаларның делегациялары спорт дугайында эң эки урап-чечен болгаш документалдыг фильмнерин спартакиадага эккээр, ону Москваның кинотеатрларынга көргүзер.

Г. ХАЧКОВАПЯН,
СЭТА-ның корр.

«ЧЕТТИРДИМ, ЭМЧИ!»

Мария Ховалыговна Баганава—аныяк эмчи. Ол ак халадын кедиптерге, улам шиник апаар. Ол 1960 чылда Кызылдың медицина училищезин чедиишкинниг дооскаш, бодунуң өскен, төрээн чери Торгалыг суурнуң эмнелгезинге кээп фельдшерлеп ажылдай берген.

Баштайгы үеде аныяк эмчиге бергедээшкиннер таварышкылап тургулаан. Черниң ыраанче чалаашкыннарда-даа, шагның кайы-даа үезинде ыраккы малчын одагларындан улустар чалап келир турган.

Бир-ле катап Ирбитей деп ырак черде кодандан чалалга келген. Малчын Тырык Моңге дээргиниң кадайының эъди аараан, ава божуп чадап турар деп медээ келген. Ынчаарда тапгыг-ла дүн ортузу турган, ынчалза-даа чалалгага чорупт чаңчыккан эмчи ур-даа болбайн малчынның аалынга чеде берген. Эмчи чүгле холун отка дөгей тыртып алгаш, божуур иеге дуза көргүзүп кирипкен. Ур-даа болбаанда өртемчейге чаа хамааты тывылганым дүннүң думбей тайбыңын хөлзедир ыглап медеглээн. Аныяк аданың карактарындан өөрүшкүнүң чаштары сыстып бадып турган.

— Четтирдим, эмчи!—дээш, ол Машаның холдарын дыңзыг тудкан.

— Ажырбас, ачаа—ол черле мээң хүлээлгем—деп, эмчи оожум харыылаан.

— Кыстыг болганыңар дээш, Силерге база байыр чедирдим! Барып-барып Делегейниң уруглар чылы чорупт турда тывылган кижини чараш ат-биле адаар силер— деп, Маша харыылаан.

Н. ДАМДЫН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05— **«Орленок»** студияның концерт залы. Дамчыдылганы музыковед С. Виноградова чорудар. 11.50— **«Аревик»** урап-чечен телефильм. 13.20 —Гнесиных аттыг музыка-педагогика институдунуң улустуң хөгжүм херекселдериниң факультединиң башкыларының болгаш студентилериниң концерти. 13.50—Медээлер. 13.55—16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20 —**«Көдээниң ажыл-ижи»**. Кинопрограмма: **«Бөгүнгүнүң хүн айтырыында»**, **«Кадыр чадалар»**, **«Буянныг боол, үлеш»**. 17.10—**«Скиппи»**. Хөй серияллыг урап-чечен телефильм (Австралия). 7-ги, 8-ки серияллары.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильмнер программазы: **«Базилио моортай биле Пик деп күскежик»**, **«Дедир ээчигенни, мону»**. 18.20 Телемедээлер. 18.30 —**«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга»**. Дамчыдылга. 18.55 —**«Делегей байдалының допчулалы»**. Дамчыдылга. 19.10— Телемедээлер. 19.25 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30— **«Поэзия»**. П. Неруда. Төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чылынга. 20.15 —Бөгүн делегейде. 20.30 — **«Хөглүг ноталар»**. 20.45 **«Сан-Томе болгаш Принсипи Демократтыг республика»**. Документалдыг фильм. 21.05— ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардинаның күүселдези-биле опералардан арийлар. 21.35—Театр дугайында чугаалар. **«Ю. А. Завадскийниң бажыңында»**. Социалистиг күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. А. Завадскийниң 85 харлаарынга. 22.30 — **«Үе»**. Информастыг программа. 23.00—01.10—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. **«Торпедо»** (Москва) — **«Спартак»** (Москва). **«Торпедо»** стадиондан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — **«Шыдыраа школазы»**. 18.30 — **«Бистиң-биле кады кыл, бистер ышкаш кыл, бистен эки кыл»**. ГДР-ден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.10 — **«Механиктиг пианинога ойнаар доозулбаан шии»**. Урап-чечен фильм.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге диңмирел чаар. Кызылга бүргеп, аязыр, дымыраадып чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 3—8 метр, диңмирээшкин үезинде 14 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы республикага 22—27, Кызылга 25—27 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Капитан»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Чараш кыс»** 10.00, 11.35, 14.10, 15.45, **«Чаа шииниң баштайгы көргүзүүнүң бүдүүзүнде»** 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чаа черде»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Киночымыңды»** 12.00, **«Хан болгаш дер»** 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Кажыыдал аялгазы»** 13.00, 15.00, 16.50 18.40 шактарда.

Редакцияның адрези:
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75. культура килдизиниң 2-23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16555. Чагыг № 1867

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00568.